МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи

Кафедра митної справи та товарознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Особливості митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні»

Здобувача вищої освіти II (магістерського) рівня, II курсу, групи ММ-22-1,
спеціальності «Менеджмент»,
освітня програма «Менеджмент митної справи»

_____ Безносько Наталії Сергіївни

Науковий керівник _____ Чорна Тетяна Миколаївна, к.т.н., доцент

Гарант освітньої програми _____ Гребельник Олександр Петрович, д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри митної справи та товарознавства, протокол від «14» 01 2024 р. № 7.

Завідувач кафедри _____ Зубрицький Артур Ігорович, к.е.н.

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 2 10.01.2024 _____
(дата) (підпис відповідальної ос

Результати перевірки до захисту _____ _____ _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підп

Результат захисту 90 (дев'яносто) 14.02.2024 _____
(оцінка) (дата) (підп

Голова комісії: _____ І.В. Дебська
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ О.В. Чебаківська
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ О.В. Чебик
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ В.В. Мельниченко
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
Доповідь	від 0 до 10			
Роздатковий матеріал	від 0 до 5			
Знання теоретичного актичного матеріалу, іння відповідати на итання	від 0 до 25			
Апробація (участь у ференціях)	від 0 до 10			
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50			
АГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

інка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря,(підпис)
90	A	5 (відмінно)	14.02.2024	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра митної справи та товарознавства
Спеціальність 073 «Менеджмент»
Освітня програма «Менеджмент митної справи»

Затверджую
Завідувач кафедри
_____О.П. Гребельник
«_____»_____202_ р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти

Безносько Наталії Сергіївні

1. Тема кваліфікаційної роботи: **Особливості митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні**

Затверджена наказом ректора від «___» _____ 202_ р. №___

2. Строк здачі закінченої роботи «___» _____ 202_ р.

3. Мета роботи: аналіз системи митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні та формування пропозицій щодо її удосконалення.

Об'єкт дослідження: ринок тютюнових виробів в Україні.

Предмет дослідження: інструменти митного регулювання вітчизняного ринку тютюнових виробів та особливості їх застосування.

Орієнтовна база дослідження: Державна митна служба України

4. Вихідні дані до роботи: митна статистика ДМСУ, періодичні видання, навчальна та наукова література за темою дослідження

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, графіки, схеми

6. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом):

ВСТУП
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ
1.1. Теоретичні аспекти митного регулювання споживчого ринку в Україні.
1.2. Ринок тютюнових виробів України як об'єкт митного регулювання
РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ
2.1. Тарифні та нетарифні заходи митного регулювання зовнішньоторговельних операцій з тютюновими виробами
2.2. Аналіз експортно-імпортних операцій з тютюновими виробами в Україні

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ
3.1. Контрабандна та контрафактна продукція як наслідок підвищення податк на операторів тютюнового ринку
3.2. Напрями удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів
ВИСНОВКИ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання роботи:

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк викона робот
		за планом
1	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	25.09.2022
2	Вибір та вивчення навчальної, наукової та методичної літератури за темою	02.11.2022
3	Видача завдання науковим керівником	04.02.2022
4	Підготовка першого розділу роботи та подання її керівнику	06.05.2022
5	Підготовка другого розділу роботи та подання її керівнику	02.09.2022
6	Підготовка третього розділу роботи та подання її керівнику	03.10.2023
7	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	23.11.2023
8	Подання роботи для перевірки на наявність плагіату	02.12.2023
9	Попередній захист роботи	21.12.2023
10	Отримання відгуку керівника роботи	15.01.2024
11	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	24.01.2024
12	Передача директору інституту закінченої дипломної роботи	25.01.2024
13	Отримання зовнішньої рецензії	31.01.2024
14	Захист роботи	лютий 2024

8. Дата видачі завдання: «___» _____ 2023 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ Чорна Т
(підпис)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гребель
(підпис)

11. Завдання до виконання отримав здобувач _____ Безнос
(підпис)

Відгук керівника кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота Безносько Наталії Сергіївни присвячена дослідженню сучасних особливостей системи митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні та формуванню пропозицій щодо її удосконалення.

В роботі висвітлено теоретичні аспекти митного регулювання споживчого ринку в Україні; досліджено специфіку ринку тютюнових виробів України як об'єкта митного регулювання; охарактеризовано тарифні та нетарифні заходи митного регулювання зовнішньоторговельних операцій з тютюновими виробами; проведено аналіз експортно-імпортних операцій з тютюновими виробами в Україні; охарактеризовано причинно-наслідкові зв'язки між підвищенням податкового тиску на операторів тютюнового ринку та зростанням частки контрабандної та контрафактної тютюнової продукції на ринку; узагальнено напрями удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів.

Кваліфікаційна робота за повнотою розкриття теми та оформленням відповідає вимогам Положення про порядок виконання, оформлення та захисту кваліфікаційних робіт (проєктів) в ДПУ. Теоретичний і практичний матеріал роботи є достатнім, достовірним, обґрунтованим та належним чином структурованим.

Особистий внесок здобувача полягає в підборі та вивченні літературних джерел; дослідженні теоретичних та практичних аспектів теми роботи; моніторингу сучасних тенденцій вітчизняного ринку тютюнових виробів, інструментів впливу на нього та виявленні існуючих проблем; аналізі можливих шляхів удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів в Україні. Результати проведеного дослідження апробовано шляхом участі здобувача в роботі студентського науково-практичного круглого столу «Розвиток митної справи України: захист національних інтересів та сприяння реформам» (м. Ірпінь, Державний податковий університет, 25 травня 2023 р.) та публікації у співавторстві статті «Роль системи митного оподаткування в регулюванні ринку тютюнових виробів в Україні» у науковому фаховому виданні «Державне управління: удосконалення та розвиток», 2024/№ 1.

В цілому кваліфікаційна робота є завершеним дослідженням, висновки, зроблені автором, повною мірою відображають зміст дослідження, є чіткими, послідовними і науково обґрунтованими. Практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення регулювання вітчизняного тютюнового ринку з метою забезпечення повного надходження платежів до державного бюджету та зменшення тіньової частки ринку. В тексті зустрічаються незначні друкарські та граматичні помилки, проте вказаний недолік не впливає на загальну позитивну оцінку роботи.

В цілому, кваліфікаційна робота може бути рекомендована до захисту та заслуговує на позитивну оцінку, а її авторка – а Безносько Наталія Сергіївна – на присудження ступеня магістра.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи

_____ Чорна Т.М. «___» _____ 2024 р.
(підпис) (дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти
Безносько Наталії Сергіївни
(прізвище, ініціали)
після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «24» 04 2024 р. № 7 та допущена/не допущена до захисту перед екзаменаційною комісією.

Завідувач кафедри _____ Зубрицький А.І.
(підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу
здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти Державного податкового університету
Безносько Наталії Сергіївни
«Особливості митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні»

Актуальність теми. Ринок тютюнових виробів досить специфічний і балансується обмеженнями в сфері охорони здоров'я, фіскальної політики та заходами щодо боротьби з контрабандою та фальсифікатом. Зростання надходжень від акцизів на тютюнові вироби – це результат співпраці влади та громадськості в інтересах суспільства. З одного боку, Уряд отримує додаткові ресурси на впровадження державних програм, з іншого – знижується цінова доступність шкідливої наркотичної продукції, якою є тютюнові вироби. Відповідно, актуальним завданням є аналіз сучасної системи митно-тарифного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні та формування пропозицій щодо її удосконалення.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у висвітленні основних аспектів митного регулювання споживчого ринку в Україні та дослідженні особливостей ринку тютюнових виробів України як об'єкта митного регулювання. Автором охарактеризовано тарифні та нетарифні заходи митного регулювання зовнішньоторговельних операцій з тютюновими виробами. Проведено аналіз експортно-імпортних операцій з тютюновими виробами в Україні. В роботі досліджено причинно-наслідкові зв'язки між появою на ринку контрабандної та контрафактної тютюнової продукції та підвищенням податкового тиску на операторів тютюнового ринку.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. У кваліфікаційній роботі дотримана основна її структура, яка охоплює актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, елементи наукової новизни та практичну значущість. Текстовий матеріал в достатньому обсязі супроводжується таблицями та графіками, що полегшує сприйняття матеріалу та підвищує якість роботи.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі. Висновки, зроблені автором, цілком відображають зміст дослідження, є чіткими, логічно послідовними і науково обґрунтованими. Пропозиції, узагальнені в кваліфікаційній роботі, окреслюють першочергові заходи, спрямовані на удосконалення регулювання вітчизняного тютюнового ринку з метою забезпечення повного надходження платежів до державного бюджету та зменшення частки тіньового ринку.

Наявність недоліків. На нашу думку, в роботі доцільно було б більше уваги приділити проблемі фейкових Duty free. Крім того, в тексті зустрічаються незначні друкарські та граматичні помилки. Проте вказані недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна робота є самостійним оригінальним науковим дослідженням. Тема роботи повністю розкрита, мета досягнута, поставлені завдання вирішені. Зміст кваліфікаційної роботи свідчить про високий рівень підготовки здобувача з досліджуваної проблематики. Робота викладена структуровано, змістовно, відповідає встановленим вимогам і може бути рекомендована до захисту з позитивною оцінкою.

Рецензент:
д.е.н., професор
професор кафедри
економіки праці та менеджменту
Навчально-наукового інституту
економіки і управління
Національного університету
харчових технологій

Наталія СКОПЕНКО

Відділ кадрів
Підпис(и) Н. Скопенко
Начальник відділу кадрів НУХТ С. Бессараб
затверджую.
15 " січня 2024 р.

ННІ економічної безпеки та митної справи

Кафедра митної справи та товарознавства

ДОВІДКА

про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Безносько Наталія Сергіївна

Курс/група _____МММз-22-1_____

Тема дипломної роботи

Особливості митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні

П. І. Б. наукового керівника

Чорна Тетяна Миколаївна

Дата захисту: 22.01.24

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 100,00% Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень – посилання, цитування; і неправомірних запозичень – пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 0,00%, цитат 5,74%.

Відповідальна особа за перевірку на кафедрі М. Іщук

АНОТАЦІЯ

Безносько Н.С. Особливості митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні

Мета роботи полягає у всебічному аналізі сучасної системи митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні та формування пропозицій щодо її удосконалення.

Завдання досліджень: вивчити теоретичні аспекти митного регулювання споживчого ринку в Україні; дослідити ринок тютюнових виробів України як об'єкт митного регулювання; охарактеризувати тарифні та нетарифні заходи митного регулювання зовнішньоторговельних операцій з тютюновими виробами; провести аналіз експортно-імпортних операцій з тютюновими виробами в Україні; дати оцінку контрабандній та контрафактній продукції як наслідку підвищення податкового тиску на операторів тютюнового ринку; узагальнити напрями удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів.

Предметом дослідження є інструменти митного регулювання вітчизняного ринку тютюнових виробів та особливості їх застосування.

Об'єктом дослідження є ринок тютюнових виробів в Україні.

Базою досліджень виступає діяльність Державної митної служби України.

За результатами дослідження окреслено напрями удосконалення митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні.

Одержані результати можуть бути використані з метою забезпечення повного надходження платежів до Державного бюджету України та зменшення тіньової частки ринку тютюнових виробів.

Кваліфікаційна робота викладена на 58 сторінках; містить 8 таблиць, 22 рисунки; список використаних джерел, що включає 66 найменувань; 3 додатки.

Ключові слова: ринок тютюну, тютюнові вироби, митне регулювання, акцизний податок, контрабанда, контрафакт.

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2022-2023.

Рік захисту кваліфікаційної роботи: 2024.

ABSTRACT

Beznosko N.S. Peculiarities of customs regulation of the tobacco market in Ukraine.

The purpose of this paper is to provide a comprehensive analysis of the current system of customs regulation of the tobacco market in Ukraine and to formulate proposals for its improvement.

Research objectives: to study the theoretical aspects of customs regulation of the consumer market in Ukraine; to study the tobacco market of Ukraine as an object of customs regulation; to characterize tariff and non-tariff measures of customs regulation of foreign trade operations with tobacco products; to analyze export-import operations with tobacco products in Ukraine; to assess smuggled and counterfeit products as a result of increased tax pressure on tobacco market operators; to summarize the directions of improvement of regulation of the tobacco market.

The subject of the study is the instruments of customs regulation of the domestic tobacco market and the peculiarities of their application.

The object of the study is the tobacco market in Ukraine.

The research is based on the activities of the State Customs Service of Ukraine.

The study outlines the directions for improving the customs regulation of the tobacco market in Ukraine.

The results obtained can be used to ensure full payment to the State Budget of Ukraine and reduce the shadow share of the tobacco market.

The qualification work is set out on 58 pages; contains 8 tables, 22 figures; a list of references that includes 66 items; 3 appendices.

Key words: tobacco market, tobacco products, customs regulation, excise tax, smuggling, counterfeiting.

Year of completion of the qualification work: 2022-2023.

Year of qualification work defense: 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП……. 10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ……..
1.1. Теоретичні аспекти митного регулювання споживчого ринку в Україні.
1.2. Ринок тютюнових виробів України як об'єкт митного регулювання…...
РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ…….
2.1. Тарифні та нетарифні заходи митного регулювання зовнішньоторговельних операцій з тютюновими виробами……...
2.2. Аналіз експортно-імпортних операцій з тютюновими виробами в Україні……..
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ……
3.1. Контрабандна та контрафактна продукція як наслідок підвищення податкового тиску на операторів тютюнового ринку……..
3.2. Напрями удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів……..
ВИСНОВКИ…….
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……
ДОДАТКИ……

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

АП – акцизний податок

ДМСУ – Державна митна служба України

ЄС – Європейський союз

ЗЕД – Зовнішньоекономічна діяльність;

КМУ – Кабінет Міністрів України

МКУ – Митний кодекс України

МРЦ – максимальна роздрібна ціна

ПДВ – податок на додану вартість

ТВ – тютюнові вироби

ТВЕН – тютюнові вироби для електричного нагрівання

УКТ ЗЕД – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах виробництво та реалізація тютюнових виробів залишається одним із небагатьох видів економічної діяльності, що характеризується позитивною динамікою сплати податків. Слід зауважити, що відрахування зростають передусім через постійне збільшення податків. Зростання надходжень від акцизів на тютюнові вироби – це результат ефективної співпраці влади та громадськості в інтересах суспільства. З одного боку, Уряд отримує додаткові ресурси на впровадження державних програм, з іншого – знижується цінова доступність шкідливої наркотичної продукції, якими є тютюнові вироби, особливо для дітей та молоді. Разом з тим, значна частина курців, в таких умовах переходить на купівлю дешевих і часто підробних тютюнових виробів, що надходять контрабандним шляхом або виробляються на підпільних фабриках в межах країни. Висока вартість сигарет провокує зростання тіньового ринку, який негативно впливає не лише на економіку України, але й сусідніх країн, оскільки контрабандні тютюнові вироби, вироблені в Україні потрапляють і до країн-сусідів.

Стан і ступінь розробки проблеми і в спеціальній літературі. Питання податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності висвітлені в працях багатьох вітчизняних науковців. Зокрема Скрипник С.В., Процевят О.С., Воронова О.В. [55] аналізують особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. Сторожук О.В., Свириденко Г.М. [57] проводять дослідження зовнішньоекономічної безпеки держави в умовах євроінтеграції. Іщук С.О., Созанський Л.Й. [31] аналізують структурні зміни у товарному експорті України у розрізі ризиків та перспектив для національної економіки. Бабій І.В. [9] вивчає вплив факторів на забезпечення зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. Гречишкіна О.О., Ковалев А.С. [20] аналізують податкові інструменти регулювання зовнішньо-економічної діяльності в Україні. Шевченко А.О., Чорна Т.М. [65], а також Тищенко В.Ф., Баєва А.О. [58] вивчають незаконне переміщення через митний

кордон України, контрабанду тютюнових виробів та алкогольних напоїв як фактор економічної дестабілізації держави.

Мета роботи полягає у всебічному аналізі сучасної системи митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні та формування пропозицій щодо її удосконалення.

Для досягнення поставленої мети сформульовані наступні *завдання досліджень:*

– вивчити теоретичні аспекти митного регулювання споживчого ринку в Україні;

– дослідити ринок тютюнових виробів України як об'єкт митного регулювання;

– охарактеризувати тарифні та нетарифні заходи митного регулювання зовнішньоторговельних операцій з тютюновими виробами;

– провести аналіз експортно-імпортних операцій з тютюновими виробами в Україні;

– дати оцінку контрабандній та контрафактній продукції як наслідку підвищення податкового тиску на операторів тютюнового ринку;

– узагальнити напрями удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів.

Об'єктом дослідження в кваліфікаційній роботі виступає ринок тютюнових виробів в Україні.

Предмет дослідження – інструменти митного регулювання вітчизняного ринку тютюнових виробів та особливості їх застосування.

База досліджень – діяльність Державної митної служби України.

Науково-практична значимість одержаних результатів. Одержані під час виконання роботи теоретичні результати дають можливість поглибити загальні відомості щодо митного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні. Пропозиції, узагальнені в кваліфікаційній роботі, окреслюють першочергові заходи, спрямовані на удосконалення регулювання вітчизняного

тютюнового ринку з метою забезпечення повного надходження платежів до державного бюджету та зменшення тіньової частки ринку.

Особистий внесок здобувача полягає в підборі та вивченні літературних джерел; дослідженні теоретичних та практичних аспектів теми роботи; моніторингу сучасних тенденцій вітчизняного ринку тютюнових виробів, інструментів впливу на нього та виявленні існуючих проблем; аналізі можливих шляхів удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів в Україні. Результати досліджень обговорено та узагальнено спільно з науковим керівником кваліфікаційної роботи.

Апробація результатів роботи. Результати роботи доповідались в рамках роботи студентського науково-практичного круглого столу «Розвиток митної справи України: захист національних інтересів та сприяння реформам» (Ірпінь, Державний податковий університет, 25 травня 2023 р.) та опубліковані в тезах «Ринок тютюнових виробів України як об’єкт митного регулювання» у збірнику матеріалів вказаного науково-комунікативного заходу [11].

Структура і об’єм роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 66 позицій, і 3 додатків. Робота викладена на 59 сторінках основного тексту , містить 22 рисунки і 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

1.1. Теоретичні аспекти митного регулювання споживчого ринку в Україні

Споживчий ринок – це «сукупність соціально-економічних відносин виробника й споживача, що формуються в процесі купівлі-продажу (оренди) споживчих товарів та послуг для кінцевого (особистого) споживання» [24]. Функціонування ринку товарів і послуг можливе «лише при узгодженні різноспрямованих інтересів усіх суб'єктів ринку та координації державними інституціями їх діяльності в умовах обмежених ресурсів» [34]. Роль держави у формуванні та розвитку споживчого ринку полягає у «законодавчому та нормативному регулюванні, підтримці конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, розвитку конкуренції на споживчому ринку та захисті прав споживачів, що пов'язано відкритістю економіки та вільним доступом імпортних товарів на внутрішній ринок» [21].

Ринок споживчих товарів має вплив на рівень життя населення, зміни в соціальній та економічній політиці держави, обумовлює вибір механізмів впливу на його функціонування і є невід'ємною складовою економічної системи, З іншого боку, зміни у державній політиці регулювання економічних процесів також відображаються в загальних тенденціях функціонування ринку споживчих товарів та рівні збалансування споживчих потреб та доступності товарів для різних верств населення.

Регулювання державою споживчого ринку здійснюється з метою підвищення рівня життя населення; нормалізації процесів виробництва, купівлі та продажу споживчих товарів; дотримання суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства під час здійснення виробничих і торгівельних операцій. Відповідно, пріоритетними завданнями державного регулювання споживчого ринку є [34]: «контроль за дотриманням вимог щодо технології

виробництва товарів та їх якості; усунення таких проявів на ринку, як реалізація фальсифікованої, контрабандної чи контрафактної продукції; унеможливлення недобросовісної конкуренції; формування здорового конкурентного середовища на ринку; сприяння розвитку громадських організацій захисту споживача; соціальної захищеності населення».

Тому під державним регулюванням споживчого ринку слід розуміти «виконання комплексу адміністративних, соціальних та економічних завдань, здійснення яких забезпечує прискорення темпів економічного зростання країни. Найвагомішим завданням державного регулювання ринку товарів та послуг є процес вибору оптимального поєднання економічних і адміністративних важелів для розв'язання економічних і соціальних проблем функціонування ринку. Таке регулювання передбачає чіткий порядок застосування заходів з урахуванням існуючих розбіжностей та суперечностей інтересів учасників ринку та змін його внутрішнього і зовнішнього середовища» [34].

«На сьогодні особливої уваги потребує врегулювання співвідношення часток вітчизняних та імпортних товарів, захист українських споживачів від неякісної іноземної продукції, а також захист національного виробника від іноземної конкуренції. Методи митного регулювання є одним із засобів впливу, спрямованих на сприяння вирішенню наявних проблем через регулювання споживчого ринку України» [21].

Митно-тарифне регулювання ринку споживчих товарів повинно забезпечувати [21]: «контроль за дотриманням вимог щодо технології виробництва товарів та якості імпортних товарів; оптимальний рівень цін на товари продовольчої групи; недопущення реалізації фальсифікованої, контрабандної чи контрафактної продукції, недобросовісної конкуренції тощо».

Функціонування система митного регулювання в Україні спрямоване на забезпечення контролю за переміщенням товарів через митний кордон, збір митних платежів та дотримання вимог інших нормативних. Основу законодавства України з питань митної справи становить Конституція України, Митний Кодекс України, інші закони України, міжнародні договори України,

згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також нормативно-правові акти, видані на основі та на виконання Митного Кодексу України та інших законодавчих актів.

Відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються Митним Кодексом України, Податковим кодексом України та іншими законами України з питань оподаткування [33].

Методи регулювання зовнішньої торгівлі можна розділити на дві групи: тарифні, що ґрунтуються на використанні митних тарифів, та нетарифні (заборони та обмеження на переміщення окремих видів товарів через митний кордон).

Тарифна політика будь-якої держави, яка здійснює радикальні економічні перетворення, повинна служити двом основним цілям [26]: «1) створювати рівні умови для конкуренції вітчизняних та іноземних виробників; 2) забезпечувати належний рівень надходжень до державного бюджету». Тарифне регулювання є важливою складовою регулювання зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі розвитку як країн світу в цілому, так і України зокрема.

Основним елементом тарифного регулювання є мито – загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом України та Митним кодексом України, який нараховується та сплачується відповідно до Кодексів, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Митним Кодексом визначено, що в Україні застосовуються наступні види мита [26]:

– ввізне (встановлюється на товари, що ввозяться на митну територію України);

– вивізне (встановлюється на українські товари, що вивозяться за межі митної території України);

– сезонне (може встановлюватися на окремі види товарів на термін не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита)

– особливі види мита (спеціальне, антидемпінгове та компенсаційне).

Особливі види мита можуть застосовуватися незалежно від інших видів мита з метою захисту економічних інтересів України та вітчизняних товаровиробників у разі ввезення товарів на митну територію України. Ці види мита передбачені спеціальними законами – «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту».

Поряд з тарифними заходами у сучасній практиці державного регулювання зовнішньої торгівлі досить широко застосовуються нетарифні інструменти зовнішньоторговельної політики, не пов'язані з митним оподаткуванням. Основні цілі застосування заходів нетарифного регулювання полягають в наступному:

– захист національної економіки;
– дотримання міжнародної безпеки;
– захист життя і здоров'я людей, навколишнього середовища;
– виконання міжнародних зобов'язань;
– підтримка стабільності міжнародної торговельної системи.

Митним кодексом визначено, що заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це «не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини» [33].

Заходи нетарифного регулювання можна розділити на наступні групи:

– заборони експорту та імпорту товарів;
– обмеження експорту та імпорту товарів.

Серед основних груп заходів нетарифного регулювання слід виділити наступні:

– заборони експорту та імпорту товарів;

– обмеження експорту та імпорту товарів (кількісні обмеження; обмеження, не пов’язані з лімітуванням обсягів експорту та імпорту товарів; технічні бар’єри).

Одним з основних завдань митних органів України є застосування передбачених законом заходів нетарифного регулювання ЗЕД, а також здійснення заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон України товарів, на які встановлені заборони та обмеження та які не відповідають вимогам якості та безпеки.

Митними органами контролюються дозвільні документи, які видаються державними органами та підтверджують дотримання обмежень при експорті та імпорті товарів. Відсутність необхідних дозвільних документів є підставою для відмови у проведенні митного оформлення товарів. Відповідно, нетарифне регулювання – це комплекс заходів обмежувально-заборонного характеру, встановлених державою, з метою захисту інтересів національного виробника та споживача. При цьому заборони та обмеження на переміщення товарів через митний кордон України встановлюються виключно законами України.

1.2. Ринок тютюнових виробів України як об’єкт митного регулювання

Тютюнові вироби – «сигарети з фільтром або без фільтру, цигарки, сигари, сигарили, а також люльковий, нюхальний, смоктальний, жувальний тютюн, махорка та інші вироби з тютюну чи його замінників для куріння, нюхання, смоктання, жування чи нагрівання» [41] належать до товарів, що користуються найбільшим попитом. Статистика свідчить, що у світі щороку їх реалізується понад 1 трлн штук, при цьому прибуток від продажу перевищує 400 млрд дол. США [15].

Разом з тим, тютюнопаління є однією з основних причин смертності населення, яку можна попередити. За даними ВООЗ, 8 млн людей у світі щороку помирає внаслідок споживання тютюнових виробів, з них 1.2 млн не є курцями і помирають через хвороби, зумовлені вторинним тютюновим димом [15]. Втрати населення в Європі становлять майже 700 тис. осіб щороку; в Україні – близько 85 тис.

Попри суттєві фінансові надходження від тютюнового акцизу, щороку світова економіка втрачає понад 1.4 трлн дол. США (що є еквівалентом 1.8 % світового ВВП) в результаті смертей, хвороб та втрати працездатності у людей, які вживають тютюн. Так, наприклад, в Європейському Союзі щорічно витрачається понад 25 млрд євро; 8 млрд євро економіка не отримує внаслідок раннього виходу на пенсію, смертей і тимчасової втрати працездатності курців [12, 32]. В Україні на лікування курців; виплату їм компенсацій у разі втрати працездатності витрачається 3.2 % ВВП [12, 32].

Доходи від податків на тютюн в середньому у 250 разів перевищують витрати на боротьбу проти споживання тютюнових виробів [12, 32]. Сума економічних втрат України внаслідок куріння населення майже втричі перевищує доходи держбюджету від тютюнових акцизів [66].

Отже, тютюнопаління має негативний вплив не лише безпосередньо на здоров’я людини, яка палить, та її оточення, але і зумовлює економічні збитки внаслідок ранньої втрати працездатності курцями, соціальних виплат та лікування хвороб, викликаних палінням [64].

Одним з новітніх видів тютюнових виробів є ТВЕНи – тютюнові вироби для електричного нагрівання. Законодавство визначає їх як «пристрої, призначені для вдихання аерозолів (пари), що утворюються внаслідок нагрівання продуктів, що містять у своєму складі тютюн (продукти його переробки), без їх згоряння» [45]. Ці вироби містять багато шкідливих речовин та інгредієнтів. Наразі відсутні чіткі докази того, що ТВЕНи безпечніші за звичайні сигарети або чинять менш шкідливий вплив на здоров’я через нижчу концентрацію речовин. Крім того, твердження про те, що тютюн, який не

горить, безпечніший, нівелюється доведеною небезпекою тютюну для жування та нюхання. Ця рослина містить канцерогени та інші шкідливі для організму людини речовини навіть у природному вигляді [60].

Конференція сторін Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну у 2018 році визначила, що регулювати ТВЕНи потрібно аналогічно з іншими тютюновими виробами. З 2021 р. в Україні тютюнові вироби для систем нагрівання оподатковуються, як звичайні сигарети [43].

Станом на 2023 рік найбільшим виробником ТВЕНів є Шеньчжéнь (Китай), де виготовляється понад 90 % виробів цього типу. В Україні відсутні власні потужності з виробництва електронних цигарок, відповідно зазначений товар імпортується як легальним, так і нелегальним шляхом на територію України. «Українські імпортери розміщують свої замовлення і для легального імпорту потрібно пройти надскладний шлях від розміщення замовлення у Державній податковій службі України на марки акцизного податку та направлення їх у Шеньчжéнь, Китай, із замитненням на території України, та потім розмитненням електронної цигарки із акцизною маркою та сплатою всіх податків. Для формування такого замовлення може пройти декілька місяців» [10].

В Україні у 2022 р. обсяг споживання сигарет становив 40,47 млрд шт сигарет та 6,95 млрд шт ТВЕН. Поточні та прогнозні показники щодо ціни тютюнових виробів та обсягів їх споживання наведені на рис. 1.1. Попри тенденцію до деякого скорочення рівень споживання тютюнових виробів населенням України залишається досить високим – станом на 2020 р. кількість курців становила 5.5 млн осіб.

На рис. 1.2 представлена інформація щодо загальних податкових зборів від реалізації сигарет та ТВЕНів.

Згідно з даними, наведеними у Восьмій доповіді ВООЗ про глобальну епідемію тютюнопаління, «в Україні показник споживання тютюнових виробів у 2020 р. становив 25.8 %. Для порівняння: глобальний показник споживання – 22.3 %, єврорегіон – 25.3 %. Також в Україні фіксується значна кількість

прихильників тютюнових виробів серед підлітків віком 13-15 років – 14.6 % (аналогічний глобальний показник – 10.3 %, європоказник – 12.7 %. Крім того, Україна загалом має один із найвищих показників споживання електронних сигарет – 18.4 %» [14, 36].

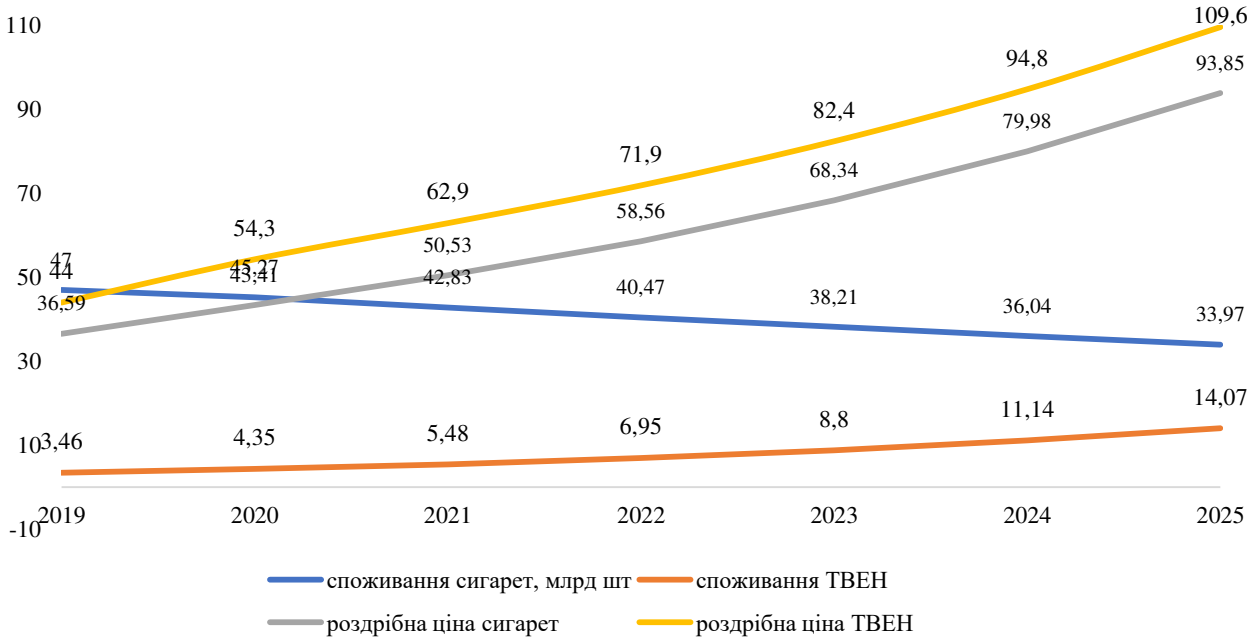

Рис. 1.1. Споживання (млрд шт) та середня ціна (грн за пачку з 20 шт) сигарет і ТВЕНів в Україні

Джерело: [48].

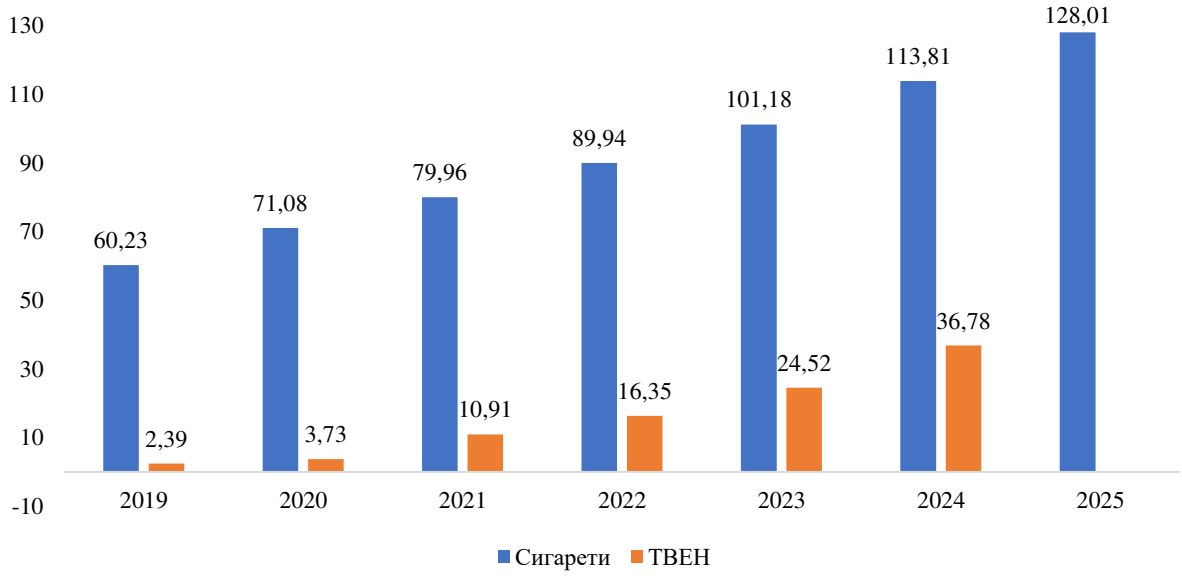

Рис. 1.2. Податкові надходження від сигарет і ТВЕНів, млрд грн

Джерело: [48].

Аналізуючи дані Державної служби статистики України (рис. 1.3), можна відмітити тенденцію до скорочення обсягів реалізації тютюнових виробів як в Україні, так і за її межі.

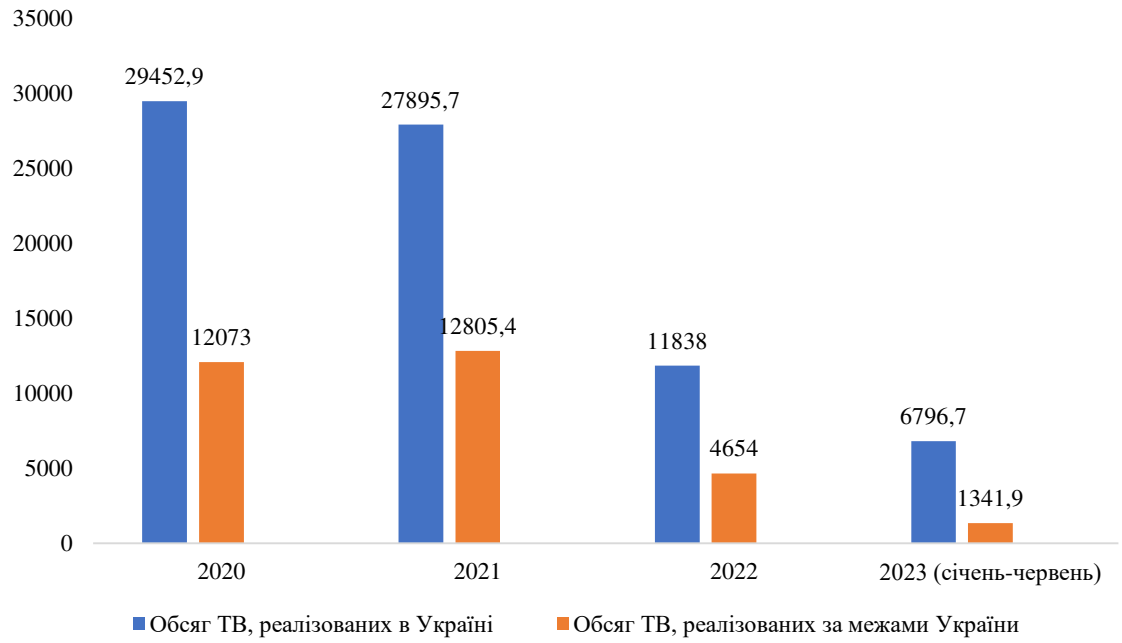

Рис. 1.3. Обсяг реалізації ТВ протягом 2020-2023 рр., млн грн (без ПДВ та акцизного податку)

Джерело: побудовано автором за даними [23]

За вартістю сигарет (2.24 дол. США за пачку) Україна займає 90 місце в рейтингу зі 104 держав у світі (для об'єктивного порівняння використовується вартість однієї пачки Мальборо) [2]. Серед 38 країн Європи Україна знаходиться на 36 позиції. При цьому станом на грудень 2023 року найвищою в Європі є вартість цигарок в Ірландії – 16.17 дол. США, найнижчою – в білорусі (1.52 дол. США). Українці на тютюнові вироби за 2020 р. витратили 30.8 млрд грн. В середньому один українець, що палить, за рік витрачає на сигарети 823 дол. США (що складає близько 15 % річних витрат) при середній ціні пачки у 2.26 дол. США [53].

Вітчизняний тютюновий ринок умовно можна розділити на два сегменти – легальний і нелегальний. Легальний ринок формують чотири категорії гравців: виробники, оптові торговці, роздрібні торговці та споживачі [54]. Нелегальний ринок тютюну формується з контрафакту – підробок, вироблених в Україні, та контрабанди – сигарет, які незаконно потрапляють в Україну з-за кордону.

Сьогодні в Україні успішно працюють представництва чотирьох світових тютюнових корпорацій: Philip Morris International, Japan Tobacco International, British American Tobacco (BAT Україна) та Imperial Tobacco. Найбільшою дистриб'юторською компанією з продажу сигарет в країні є ТОВ «Тедіс Україна» (колишнє ТОВ «Мегаполіс»), яке займає монопольне становище на ринку [61]

Philip Morris в Україні є одним із лідерів тютюнового ринку та частиною міжнародної корпорації Philip Morris International. Компанія належить до найбільших платників податків та інвесторів в Україні, а також є провідним роботодавцем. Компанія має сучасну фабрику у Харківській області, яка до 24 лютого 2022 року випускала продукцію низки міжнародних брендів для українського і закордонного ринків. З 24 лютого 2022 року компанія вимушено призупинила роботу фабрики через повномасштабне вторгнення рф та постійні бойові дії. Уже у квітні 2022 року Philip Morris розпочала імпорт сигарет, а у серпні запустила їхнє виробництво за контрактом на потужностях фабрики Imperial Tobacco у Києві. Це дозволило компанії зберегти бізнес, сплачувати податки до бюджету та забезпечити безперебійне постачання продукції для споживачів.

У 2022 році, Philip Morris в Україні сплатила понад 25,3 млрд грн податків і зберегла всіх із 1300 осіб персоналу, які працювали до війни. Основні бренди компанії: IQOS, Heets, Marlboro, Parliament та L&M [3].

JTI Україна – один з найбільших виробників тютюнових виробів в Україні. Входить до складу групи компаній Japan Tobacco International (штаб-квартира у м. Женева), міжнародного тютюнового бізнесу групи компаній Japan

Tobacco (штаб-квартира у м. Токіо). В Україні компанія працює з 1999 р. JTI Україна виробляє продукцію як для українського, так і для близько 20 зовнішніх ринків. Найвідоміші торгові марки – Winston, Camel, Glamour, Sobranie, LD. В Україні JTI представлена двома компаніями: 1) АТ «Джей Ті Інтернешнл Компані Україна» (JTI Київ) – представлена центральним офісом у Києві та 6 регіональними офісами по всій Україні; 2) ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна» (JTI Кременчук) – Фабрика з виробництва тютюнових виробів у місті Кременчук, Полтавська область.

JTI Україна ввійшла в топ 10 платників податків в Україні до державного бюджету України в 2019 році. [27]

BAT Україна – перше вітчизняне підприємство з іноземними інвестиціями у тютюновій галузі, засноване на базі Прилуцької тютюнової фабрики. Загальні інвестиції у модернізацію фабрики перевищують 550 млн дол. Компанія виробляє продукцію марок Vogue, Dunhill, Kent, Rothmans, Lucky Strike, Capri та Прилуки. Призупинення виробництва через початок широкомасштабної агресії, порушення логістичних ланцюжків, тимчасовий дефіцит пального, відсутність електрики, загроза безпеці працівників вплинули на обсяги виробленої продукції. Попри складні часи 2022 року, компанія вперше в Україні розпочала виробництво стиків для пристроїв з нагрівання тютюну glo™, запровадивши передові технології на фабриці у Прилуках. За підсумками 2022 року «BAT Україна» перерахувала понад 23,7 млрд грн податків до державного бюджету [13].

Imperial Tobacco в Україні – частина міжнародної компанії Imperial Brands. Один із найбільших міжнародних виробників тютюнових виробів, що представляє на українському ринку бренди Davidoff, West, Jade, Parker & Simpson, Imperial Classic, Прима Люкс. Компанія має власне виробництво у Києві. Після повномасштабного вторгнення Imperial Tobacco менш ніж за два місяці відновила виробництво продукції, налагодивши нові ланцюги постачання сировини та матеріалів. У 2022 році Imperial Tobacco сплатила до

бюджетів усіх рівнів 14 млрд грн податків і зборів. У березні 2022 року Imperial Brands повністю вийшла з ринку рф [1].

У 2023 році Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) внесло тютюнові компанії Philip Morris International, Japan Tobacco International до переліку міжнародних спонсорів війни, оскільки вони продовжують вести бізнес в рф та підтримувати економіку країни-агресора сплатою значних податків до її бюджету [38].

Окрім зазначених компаній сигарети в Україні виробляє також Винниківська тютюнова фабрика (Marvel International Tobacco Group) у Львівській області та «Юнайтед Табако» (м. Жовті Води Дніпропетровської області). Сукупно локальні виробники займають приблизно 12% ринку [54].

Від виробника продукція потрапляє в оптовий сегмент, що розподіляється на дистриб'юторів, ключових клієнтів і оптовиків. Найбільшим дистриб'ютором тютюнових виробів є TEDIS Ukraine, яка здійснює близько 55% доставки сигарет і обслуговує понад 45 000 торгових точок по всій країні.

На ринку видано 115 оптових ліцензій на торгівлю сигаретами, але розібратися, хто є реальними гравцями, а хто фіктивним досить складно. До великих оптовиків належать «Галичина-Табак», «Волиньтабак», «Вірджинія», «Основа Інфо», «Табакум», «Юнайтед Тобакко Груп», «Востокопт», «Вектор ЛД» [54]. Станом на грудень 2022 року в Україні було видано 68143 ліцензій на право роздрібної торгівлі тютюновими виробами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах.

Ключовими клієнтами є торговельні мережі АТБ, Сільпо, Метро. В цілому, на ключових клієнтів і оптовиків припадає 30% ринку [54].

Виробництво та продаж тютюнової продукції – одна з провідних галузей економіки України за кількістю податкових відрахувань до державного бюджету (рис. 1.4). Так, загальна сума податків, сплачених виробниками тютюнової продукції, у 2022 році склала 85 млрд грн (9%). В тому числі, операторами галузі сплачено 63 млрд грн акцизного податку (55 % від загального обсягу акцизних надходжень від усіх підакцизних товарів).

Тютюнова галузь залишається одним із основних джерел валютних надходжень до економіки України й має потенціал до збільшення свого внеску у відновлення та розвиток вітчизняної економіки (рис. 1.5). Крім того, тютюнова галузь забезпечує близько 50 тис. робочих місць (93% – у суміжних галузях економіки) та надходження в економіку України близько 2 млрд дол. щороку [8].

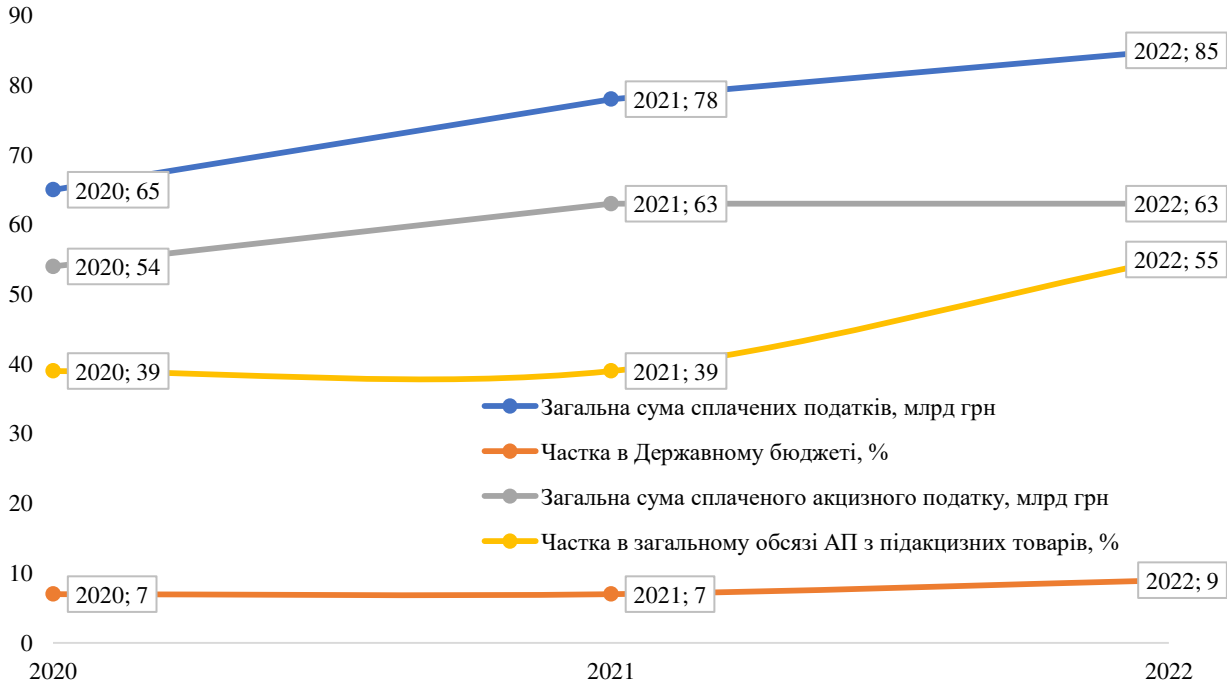

Рис. 1.4. Податкові надходження до державного бюджету від тютюнової галузі

Джерело: [8]

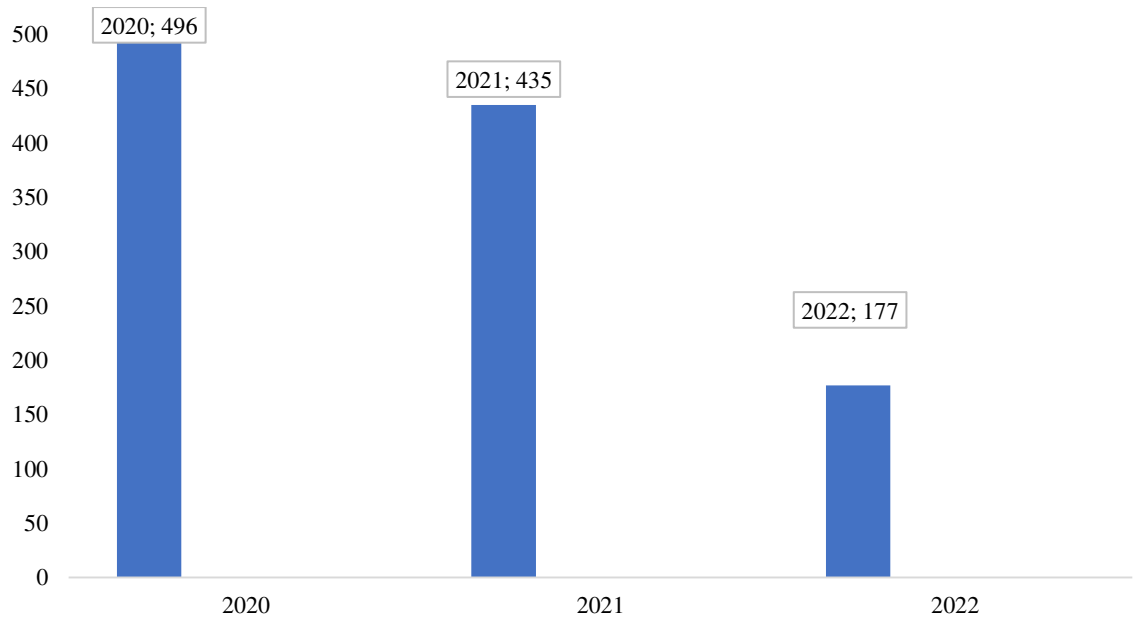

Рис. 1.5. Валютні надходження
від експорту продукції тютюнової галузі, млрд дол.

Джерело: [8, 52]

Слід зауважити, що відрахування зростають передусім через постійне збільшення податків. Зростання надходжень від акцизів на тютюнові вироби – це результат ефективної співпраці влади та громадськості в інтересах суспільства. З одного боку, Уряд отримує додаткові ресурси на впровадження державних програм, з іншого – знижується цінова доступність шкідливої наркотичної продукції, якими є тютюнові вироби, особливо для дітей та молоді [37].

Розуміючи катастрофічні наслідки вживання тютюнових виробів для здоров'я людей та економіки 181 держава світу включно з Україною приєдналися до Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну (РКБТ ВООЗ) [49]. У главі 22 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом «Громадське здоров'я» зазначено, що «Сторони Угоди розвивають співробітництво в галузі охорони здоров'я, зокрема щодо імплементації Рамкової конвенції з контролю над тютюном» [62].

Першим національним законодавчим актом у сфері контролю над тютюном став Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення»

від 22.09.2005 №о 2899. Крім того, низка питань, що стосуються маркування, виробництва й обігу тютюнових виробів, регулюються Законом України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» від 19.12.1995 р. № 481. Частину питань щодо реклами, спонсорства та стимулювання продажу тютюнових виробів внесено також до Закону України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. № 270. Питання оподаткування тютюнових виробів закріплені в Податковому кодексі України. Водночас Кодексом України про адміністративні правопорушення визначається порядок контролю за чинним законодавством у сфері контролю над тютюном.

З метою забезпечення прибутків шляхом забезпечення продажів тютюнових виробів, «тютюнова індустрія продовжує спроби втручання у політику охорони здоров'я всупереч міжнародним зобов'язанням України та нормам чинного законодавства. Для цього тютюнова індустрія використовує будь-які можливості, зокрема недоброчесних народних депутатів, державних службовців, неурядові об'єднання» [61].

Оскільки тютюнові вироби належать до так званої, адиктивної продукції – благ, що шкодять здоров'ю, держава обкладає високими податками таку продукцію, намагаючись досягнути двох цілей: «1) підвищити ціну зазначеної продукції і, відповідно, зробити її менш доступною; 2) забезпечити якомога вищі надходження до бюджету. В різних країнах частка доходів від акцизу на тютюн, як правило, коливається 1-5% від бюджетних надходжень» [6].

Податки на тютюнові вироби є одним з найбільш економічно ефективних способів скорочення споживання тютюну, особливо серед молоді та населення з низьким рівнем доходів. «Зростання ціни тютюну на 10% внаслідок підвищення податків, сприяє зменшенню споживання тютюну приблизно на 4 % в країнах світу з високим рівнем доходу і до 5% – в країнах з низьким та середнім» [15]. Разом з тим, такий захід, як запровадження високих податків на тютюн, застосовується досить рідко. Так, лише в 38 країнах, де проживає близько 14% населення світу, податок на тютюн складає понад 75% від

роздрібної ціни. За статистичними даними, доходи від податків на тютюн в середньому у 250 разів перевищують витрати на боротьбу проти споживання тютюнових виробів [15].

Таким чином, особливістю тютюнової галузі є наявність додаткового податку – акцизного податку (або акцизу) на тютюнові вироби [41]. Одночасно із акцизними податками виробництво та обіг підакцизних товарів практично у всіх країнах світу обкладається податком на додану вартість (ПДВ) та ввізним митом [6]. В Україні мито є третім за величиною бюджетних надходжень непрямим податком (після ПДВ та акцизу).

РОЗДІЛ 2
ІНСТРУМЕНТИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ

2.1. Тарифні та нетарифні заходи митного регулювання зовнішньоторговельних операцій з тютюновими виробами

Обсяг усіх податкових платежів безпосередньо залежить від ступеня та якості державного регулювання. Тютюновий ринок, з одного боку, є одним з найбільш регульованих державою, з іншого – гарантоване джерело доходів до бюджету. Загалом слід відзначити, що тютюнова промисловість України є однією з небагатьох, яка знаходиться під постійним впливом державного регулювання [35]. Це пояснюється тим, що продукція цієї промисловості є високоприбутковою і належить до групи товарів, попит на які негативний і тому має регулюватись державою. Разом з тим, як було зазначено в розділі 1, для економіки України тютюнова промисловість є одним із основних джерел надходження коштів до зведеного бюджету.

Державний вплив на діяльність тютюнової промисловості зумовлений зовнішньоторговими, чинниками, пов’язаними з її розвитком, інвестиційною привабливістю та природоохоронними аспектами. Важливу роль відіграє також необхідність державного регулювання виробництва та споживання тютюнових виробів з точки зору безпеки життєдіяльності населення країни. Узагальнюючий перелік економіко-правових інструментів впливу на діяльність тютюнової промисловості України, є наступним (рис. 2.1).

Наразі фактично можна виділити дві групи інструментів державного регулювання по випуску тютюнової продукції. «Правова група інструментів включає, в першу чергу, отримання державної ліцензії на право виготовлення та реалізацію тютюнових виробів і порядок проведення атестації виробництва тютюнових виробів» [42]. Функціонування зазначених інструментів, в першу чергу, пов’язане з необхідністю держави контролювати підприємства,

споживання продукції яких є одним з найбільших за обсягами. Варто звернути увагу на той факт, що хоч тютюнові вироби й не належать безпосередньо до харчових продуктів, проте за такого рівня споживання виникає проблема максимально можливого внутрішнього забезпечення населення України власним виробництвом тютюнових виробів, які були б максимально безпечними для здоров'я населення.

Рис. 2.1 Інструменти впливу на діяльність тютюнової промисловості

Джерело: [35]

Вирішення вказаних проблем досягається запровадженням інструментів державного регулювання, які встановлюють: «мінімально допустимий вміст шкідливих елементів (смоли та нікотину) в тютюнових виробах; максимальну роздрібну ціну; відповідні заходи боротьби з нелегальним ввезенням продукції; обмеження щодо реклами та щодо торгівлі» [42].

Обмеження шкідливого впливу споживання тютюнових виробів здійснюється шляхом пропаганди здорового способу життя; створення економічних і правових умов, що сприяють зменшенню споживання тютюнових виробів; охорони права на життя в середовищі, вільному від тютюнового диму, для тих, хто не палить; інформування про шкоду надмірного споживання тютюнових виробів та про рівні вмісту смол і нікотину в сигаретному димі; лікування тютюнової залежності; протидії незаконному ввезенню та обігу тютюнових виробів. Регулювання якості продукції тютюнової промисловості, заборона чи дозвіл реклами щодо її споживання та збереження здорового способу життя громадян України не вимагають економічної оцінки. Цими заходами забезпечується обмеження попиту на продукцію, що є шкідливою для здоров'я громадян, але, незважаючи на шкідливість споживання, купується населенням.

Крім вище згаданих інструментів державного регулювання тютюнової промисловості, слід згадати і про обмеження імпорту. Цей захід дозволяє покращити структуру платіжного балансу. Саме торговельний протекціонізм максимально захищає внутрішніх виробників від зовнішньої експансії і дає можливість покращання платіжного балансу держави. Так, наприклад, з 11 липня 2023 року набули чинності норми Закону України від 16 грудня 2021 р. № 1978 «Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони здоров'я населення від шкідливого впливу тютюну», яким забороняється, зокрема, виробництво (крім виробництва для експорту), оптова і роздрібна торгівля та імпорт для реалізації на території України [44]:

– сигарет, у яких рівні викидів нікотину, смоли та монооксиду вуглецю в диму однієї сигарети перевищують: нікотину – 1 мг, смоли – 10 мг, монооксиду вуглецю – 10 мг;

– тютюнових виробів, що містять наступні добавки: вітаміни або інші добавки, які створюють враження, що тютюновий виріб має переваги для здоров'я або призводить до зменшення ризиків для здоров'я, або становить менший ризик для здоров'я; кофеїн, таурин чи інші добавки та стимуляторні

сполуки, що асоціюються з енергійністю та/або життєвою силою; добавки, що мають властивості робити викиди кольоровими; добавки, що полегшують вдихання диму або засвоєння нікотину; добавки, що мають канцерогенні, мутагенні або репродуктивно токсичні властивості у неспаленій формі;

– сигарет та тютюну для самокруток, що містять смако-ароматичні добавки у будь-яких компонентах, таких як фільтр, папір, упаковка, капсула або мають будь-які технічні характеристики, що дозволяють змінювати запах чи смак сигарет, тютюну для самокруток або інтенсивність диму;

– сигарет та тютюну для самокруток, фільтр, папір або капсула яких містить тютюн або нікотин;

– тютюну для перорального вживання.

Порядок ліцензування імпорту, експорту, а також оптової та роздрібної торгівлі тютюновими виробами визначає ст. 15 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального». Відповідно до зазначеного документу, «імпорт, експорт тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, здійснюються суб’єктами господарювання (у тому числі іноземними суб’єктами господарювання, які діють через свої зареєстровані постійні представництва) всіх форм власності без наявності ліцензії» [45].

Оптова торгівля на території України тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, здійснюється за наявності у суб’єктів господарювання (у тому числі іноземних суб’єктів господарювання, які діють через свої зареєстровані постійні представництва) всіх форм власності ліцензії на оптову торгівлю тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах. Ліцензії на ці види діяльності, видаються за умови обов’язкової реєстрації об’єкта оподаткування відповідно до вимог п. 63.3 статті 63 Податкового кодексу України [41].

Імпорт тютюнової сировини може здійснюватися лише [45]:

– суб’єктами господарювання (у тому числі іноземними суб’єктами господарювання, які діють через свої зареєстровані постійні представництва), які мають ліцензію на право виробництва тютюнових виробів;

– тютюново-ферментаційними заводами, які здійснюють реалізацію (передачу) ферментованої тютюнової сировини виробникам тютюнових виробів або на експорт.

Імпорт або придбання паперу цигаркового, що відноситься до товарної позиції 4813 згідно з УКТ ЗЕД (крім товарної підкатегорії 4813 10 00 00), фільтрів для промислового виробництва сигарет: фільтропалочки ацетатні (трубки з волокон ацетату целюлози, вкриті цигарковим папером), що відносяться до товарної підкатегорії 5601 22 90 00 згідно з УКТ ЗЕД (крім фільтрів як готових виробів, що призначені для реалізації кінцевим споживачам в окремій споживчій упаковці та не можуть використовуватися для промислового виробництва сигарет), може здійснюватися лише суб’єктами господарювання (у тому числі іноземними суб’єктами господарювання, які діють через свої зареєстровані постійні представництва), які мають ліцензію на право виробництва тютюнових виробів. Такі товари (продукція) імпортуються або придбаваються суб'єктами господарювання (у тому числі іноземними суб’єктами господарювання, які діють через свої зареєстровані постійні представництва) без права подальшої їх реалізації на митній території України [45].

Митне оформлення тютюнової сировини, паперу цигаркового, що відноситься до товарної позиції 4813 згідно з УКТ ЗЕД (крім товарної підкатегорії 4813 10 00 00), фільтрів для промислового виробництва сигарет: фільтропалочки ацетатні (трубки з волокон ацетату целюлози, вкриті цигарковим папером), що відносяться до товарної підкатегорії 5601 22 90 00 згідно з УКТ ЗЕД (крім фільтрів як готових виробів, що призначені для реалізації кінцевим споживачам в окремій споживчій упаковці та не можуть використовуватися для промислового виробництва сигарет), у митному режимі імпорту здійснюється за наявності в інформаційних ресурсах центрального

органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, інформації про видачу ліцензії на право виробництва тютюнових виробів [45].

Відвантаження тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що призначені для реалізації магазинами безмитної торгівлі, здійснюється суб'єктами господарювання (у тому числі іноземними суб'єктами господарювання, які діють через свої зареєстровані постійні представництва), які отримали ліцензію на оптову торгівлю алкогольними напоями або тютюновими виробами, або рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, з оформленням вантажної митної декларації, при цьому мінімальні оптово-відпускні ціни для алкогольних напоїв не застосовуються [45].

До припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 2102-IX, забороняються реалізація магазинам безмитної торгівлі, а також виробництво для таких цілей тютюнових виробів та/або рідин, що використовуються в електронних сигаретах.

Державне регулювання діяльності тютюнової промисловості здійснюється також шляхом застосування економічних інструментів (рис. 2.1). «Дохідність тютюнової промисловості і збільшення відрахувань до державного бюджету від її діяльності в першу чергу пов'язані саме з цією групою інструментів. Ці інструменти повинні забезпечувати збільшення надходжень від продажу продукції та зниження витрат виробництва, підтримуючи баланс інтересів держави, інвестора, виробника, споживача» [35]. Підприємства, які займаються виробництвом та торгівлею тютюновими виробами, сплачують всі основні види податків, встановлені для підприємств в Україні. Особливістю тютюнової галузі є наявність додаткового податку – акцизного податку (або акцизу) на тютюнові вироби. При цьому слід зазначити, що діяльність таких

підприємств традиційно більш жорстко контролюється податковими органами порівняно з іншими компаніями [51].

Акцизні податки, які є найбільш поширеними формами оподаткування споживання тютюну та тютюнових виробів, застосовує переважна частина (90 %) країн світу. Акцизами обкладається виробництво та імпорт тютюну і тютюнових виробів, а сплачують його кінцеві споживачі підакцизних товарів в ціні придбаної продукції. «Через свою спрямованість на перерозподіл фінансових ресурсів та формування споживчих рішень і уподобань, акцизні податки визнаються ефективним інструментом мобілізації бюджетних доходів, відновлення справедливості по вертикалі, а також компенсації зовнішніх негативних ефектів, що виникають в результаті виробництва та обігу (споживання) підакцизних товарів» [4].

Одночасно із акцизними податками виробництво та обіг підакцизних товарів практично у всіх країнах світу обкладається податком на додану вартість (ПДВ) та ввізним митом [6].

Підакцизні товари характеризуються високою (зазвичай, більшою одиниці) еластичністю попиту по доходу та низькою еластичністю попиту по ціні реалізації, тобто класифікуються як товари розкоші. В тютюновій галузі до підакцизних товарів належать наступні [41]:

- тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну;
- тютюнова сировина, тютюнові відходи;
- рідини, що використовуються в електронних сигаретах.

В Україні акцизний податок з тютюнових виробів сплачується за двома компонентами (Додаток А, Б):

– специфічний акциз та мінімальне податкове зобов’язання (встановлена фіксована ставка (в гривнях) за тисячу штук);

– адвалорний податок (податок, який розраховується у відсотках від кінцевої вартості продажу тютюнових виробів).

Акцизним податком обкладаються як товари, вироблені на території України, так і завезена в Україну підакцизна продукція. Ставки акцизу є

однаковими для тютюнових виробів, які виробляються в Україні та імпортуються. Акцизний податок з експортованих виробів не сплачується. Підтвердженням сплати податку та легального статусу товару є акцизні марки [41]. Динаміка наповнення державного бюджету України від акцизного податку на тютюн та тютюнові вироби представлена на рис. 2.2. Слід відмітити, що у 2021 році різке збільшення імпортного акцизу пов'язане із підвищенням податкового навантаження для ТВЕН. У 2022 році імпорт тютюнової продукції зріс через зупинку частини виробничих майданчиків внаслідок бойових дій.

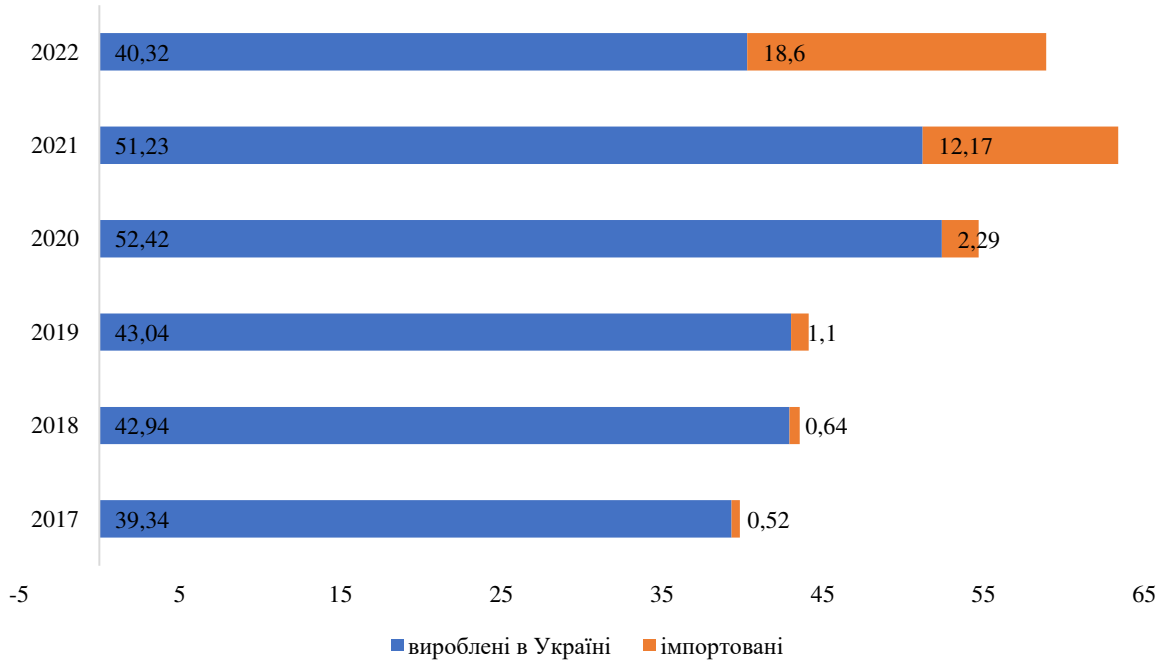

Рис. 2.2. Динаміка наповнення державного бюджету України від акцизного податку на тютюн та тютюнові вироби вітчизняного виробництва та імпортованих, млрд грн.

Джерело: [39].

Із 1 січня 2023 року на 20% збільшилися специфічні ставки акцизного податку та мінімального акцизного податкового зобов'язання зі сплати акцизного податку з тютюнових виробів (п. 17 підрозділу 5 розділу XX «Перехідні положення» ПКУ). Також передбачено поступове підвищення

ставок з 2021 до 2025 року (кожний рік на 20%). Такі зміни спрямовані до «наближення ставок, встановлених законодавством України, до ставок, визначених у положеннях Директиви ЄС 2011/64/ЄС від 21 червня 2011 року щодо структури та ставок акцизів на тютюнові вироби та підвищують ціну на підакцизну продукцію» [59].

Також із 1 січня 2023 року збільшено ставки акцизного податку на рідини, що використовуються в електронних сигаретах. Це передбачено Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження диференційованої рентної плати за видобування газу природного» №2139-IX від 15.03.2022 року. Ставка збільшилася до 10000 грн за 1 літр (попередня ставка – 3000 грн за 1 літр). Норма діє протягом воєнного та/або надзвичайного стану [59].

Особливості оподаткування податком на додану вартість (ПДВ) тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, для яких встановлені максимальні роздрібні ціни, визначені в ст. 190 Податкового кодексу України (абз. 2, п. 190.1) [41].

Згідно з Податковим кодексом України, базою оподаткування для зазначених товарів, що ввозяться на митну територію України, є максимальна роздрібна ціна таких товарів без урахування податку на додану вартість.

Максимальні роздрібні ціни – «це ціни, встановлені на підакцизні товари (продукцію з урахуванням усіх видів податків (зборів)». Акцизний податок з реалізованих суб’єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів не включається до максимальної роздрібної ціни [41].

Максимальні роздрібні ціни на підакцизні товари (продукцію) встановлюються для тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, виробниками або імпортерами товарів (продукції) шляхом декларування таких цін у порядку, встановленому Податковим кодексом України (п. 220.2 статті 220 розділу VI);

наказом Міністерства фінансів України від 25 березня 2015 року № 359 «Про затвердження форми Декларації про максимальні роздрібні ціни на підакцизні товари (продукцію), Порядку складання та подання Декларації про максимальні роздрібні ціни на підакцизні товари (продукцію)»). Встановлення максимальних роздрібних цін на підакцизні товари (продукцію) здійснюється виробником або імпортером товарів (продукції) шляхом декларування таких цін.

Інформація про максимальні роздрібні ціни підакцизних товарів розміщується на офіційному вебпорталі Державної податкової служби України та знаходиться на сервісі «Інформація про максимальні роздрібні ціни виробників та імпортерів підакцизних товарів (продукції)» [30].

Сума податку на додану вартість з підакцизних товарів, для яких встановлені максимальні роздрібні ціни, складає 20 % від максимальної роздрібної ціни відповідних товарів за вирахуванням податку на додану вартість [28].

Суб'єкти господарювання – юридичні та фізичні особи, які уклали з іноземними виробниками або іншими нерезидентами контракт (договір) про постачання в Україну тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, мають право ввозити на митну територію України імпортні тютюнові вироби та рідини, що використовуються в електронних сигаретах, якщо [41] :

– ввезення їх на митну територію України здійснюється виключно через визначені Кабінетом Міністрів України пункти пропуску через державний кордон, які зазначені покупцями марок (імпортерами) у заявці-розрахунку;

– маркування тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, здійснюється в установленому порядку марками акцизного податку встановленого зразка;

– покупець марок (імпортер) подав контролюючому органу митну декларацію, копію декларації про максимальні роздрібні ціни та примірник

заявки-розрахунку з відміткою продавця марок акцизного податку про сплату сум податку до відповідного бюджету в повному обсязі.

На товари, в тому числі й тютюнові вироби, що ввозяться на митну територію України встановлюється ввізне (імпортне) мито – «один із найбільш поширених інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності» [19]. Мито нараховується на товари та інші предмети при їх ввезенні на митну територію країни. Економічний зміст і характер дії імпортного мита дозволяє віднести його до вартісних ринкових регуляторів зовнішньоторговельного обороту – як будь-який податок мито збільшує ціну товару і знижує його конкурентоспроможність.

Основними цілями застосування імпортного мита є наступні [16]:

– збільшення доходної частини Державного бюджету;

– створення сприятливих умов для розвитку національного виробництва;

– регулювання конкурентного впливу іноземних товарів на ринок України з метою встановлення добросовісної конкуренції;

– вплив на господарську діяльність і соціальну обстановку як складової механізму ціноутворення;

– формування раціональної структури споживчого ринку, яка ґрунтується на збалансованій пропозиції внутрішніх та зовнішніх ресурсів, а також на ескалації митного тарифу;

– захист окремих галузей економіки від можливого заподіяння їм суттєвих збитків від іноземних виробників;

– сприяння структурній перебудові економіки України;

– сприяння оптимізації співвідношення експорту та імпорту держави, валютних витрат і надходжень, досягненню оптимального торговельного балансу;

– вирішення торговельно-політичних цілей у взаємовідносинах з іноземними державами, їхніми союзами та групами, тобто використання митного тарифу з метою поступок на міжнародних переговорах.

Встановлення нових та зміна діючих ставок ввізного мита, визначених Митним тарифом України, здійснюються Верховною Радою України прийняттям відповідних законів України. Товари, що ввозяться на митну територію України, обкладаються ввізним митом за ставками Митного тарифу України, встановленими Законом України від 19 жовтня 2022 року №2697-IX «Про Митний тариф України», чинними на день подання митної декларації. Ставка ввізного мита залежить від виду тютюнових виробів та їх коду згідно УКТ ЗЕД (Додаток В).

Особливості нетарифного регулювання імпорту тютюнових виробів полягають у «попередньому декларуванні партії таких товарів на митниці призначення. Суб'єкт ЗЕД-імпортер попередньо сплачує всі платежі, які слід сплатити для випуску товарів у вільний обіг на внутрішній споживчий ринок України» [25]. Підставою для пропуску через митний кордон України тютюнових виробів для митного оформлення у митниці є наявність оформленої відповідним чином попередньої вантажної митної декларації (ВМД) з позначкою про сплату митних платежів.

2.2. Аналіз експортно-імпортних операцій з тютюновими виробами в Україні

Окрім власного виробництва, Україна бере активну участь в зовнішньоторговельних операціях з тютюновими виробами, які належать до групи 24 «Тютюн і промислові замінники тютюну» відповідно УКТ ЗЕД [47]. Група включає наступні чотири товарні позиції: 2401 (табл. 2.1).

Інформація про товарообіг за групою 24 загалом та за окремими товарними позиціями наведена на рис. 2.3. Аналіз даних свідчить про зростання обсягу товарообігу за групою 24 протягом 2019-2021 рр. та різне зниження

показника у 2022 р., що пояснюється повномасштабним вторгненням рф на територію України.

Слід відмітити, що стабільно високу частку в структурі товарообігу займають позиції 2402 та 2403. Крім того, з 2023 р. починає фігурувати позиція 2404 – продукти, що містять тютюн, відновлений тютюн, нікотин, замінники тютюну або нікотину, призначені для вдихання без горіння; інші нікотиновмісні продукти призначені для забезпечення надходження нікотину в тіло людини.

Таблиця 2.1

Класифікація тютюнових виробів згідно з УКТ ЗЕД

Код товару	Найменування товару
2401	Тютюнова сировина; тютюнові відходи;
2402	Сигари, сигари з відрізаними кінцями, сигарили та сигарети, цигарки, з тютюном або його замінниками;
2403	Інший тютюн промислового виробництва та замінники тютюну промислового виробництва» «гомогенізований» або «відновлений» тютюн; тютюнові екстракти та есенції;
2404	Продукти, що містять тютюн, відновлений тютюн, нікотин, замінники тютюну або нікотину, призначені для вдихання без горіння; інші нікотиновмісні продукти призначені для забезпечення надходження нікотину в тіло людини.

Джерело: [47]

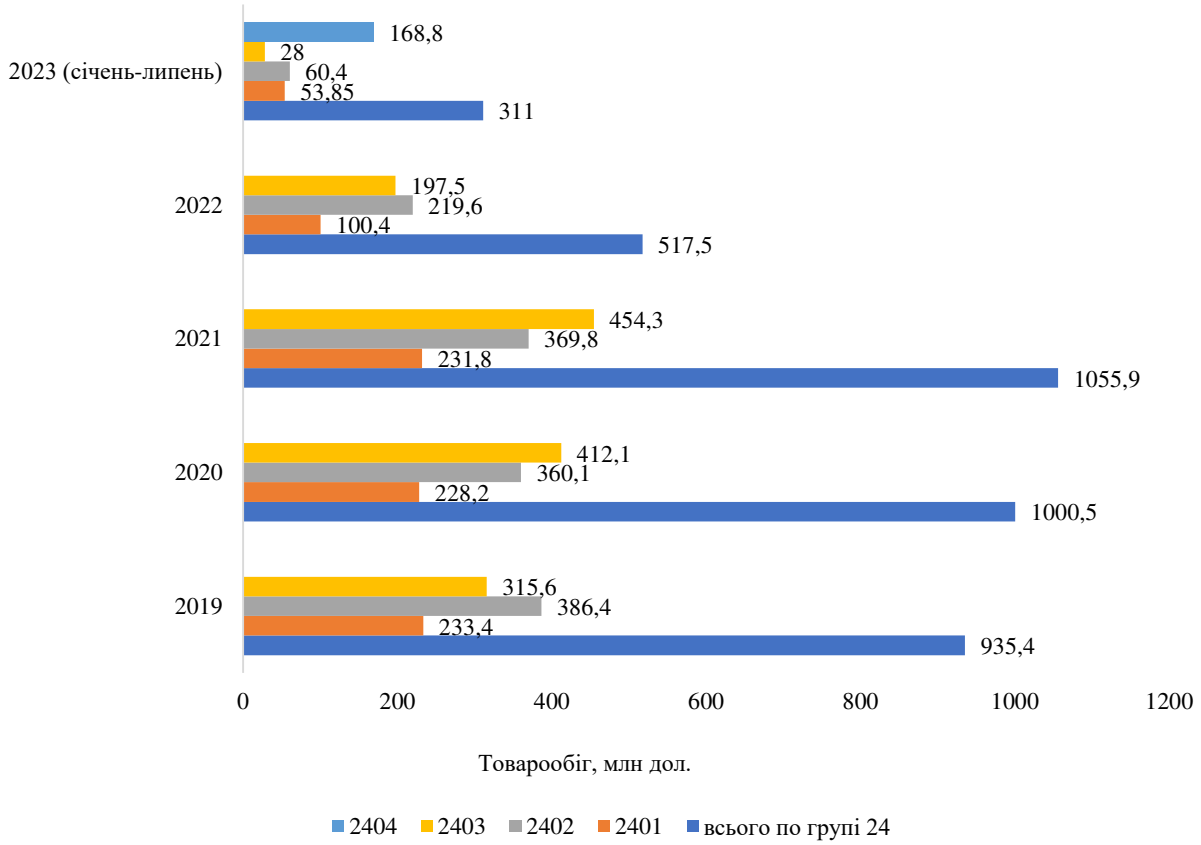

Рис. 2.3. Товарообіг за товарною групою 24 протягом 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

При цьому найбільший протягом досліджуваного періоду товарообіг Україна мала з Італією, Грузією, Японією, Німеччиною, Казахстаном, Китаєм та низкою інших країн (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Країни-лідери за показником товарообігу з Україною за групою 24 у 2019-2023 рр., млн дол.

2019		**2020**		**2021**		**2022**		**2023 (січень-липень)**	
Італія	129,2	Італія	184,4	Італія	211,1	Італія	124,8	Італія	126,9
Грузія	79,0	Японія	84,0	Грузія	86,1	Німеччина	38,7	Китай	32,2
Японія	72,5	Грузія	76,6	Японія	80,8	Казахстан	30,3	Німеччина	18,1
Єгипет	69,4	Малаві	68,7	Малаві	58,2	Саудівська Аравія	29,9	Польща	17,1
Німеччина	59,9	Єгипет	64,5	Єгипет	57,9	Бразилія	26,7	Туреччина	12,5

Джерело: складено автором за даними [22]

За даними Державної митної служби України, обсяги експорту тютюнової продукції протягом 2019-2021 рр. були доволі стабільними, але скоротилися у 2022 р. майже на 70 % (рис. 2.4).

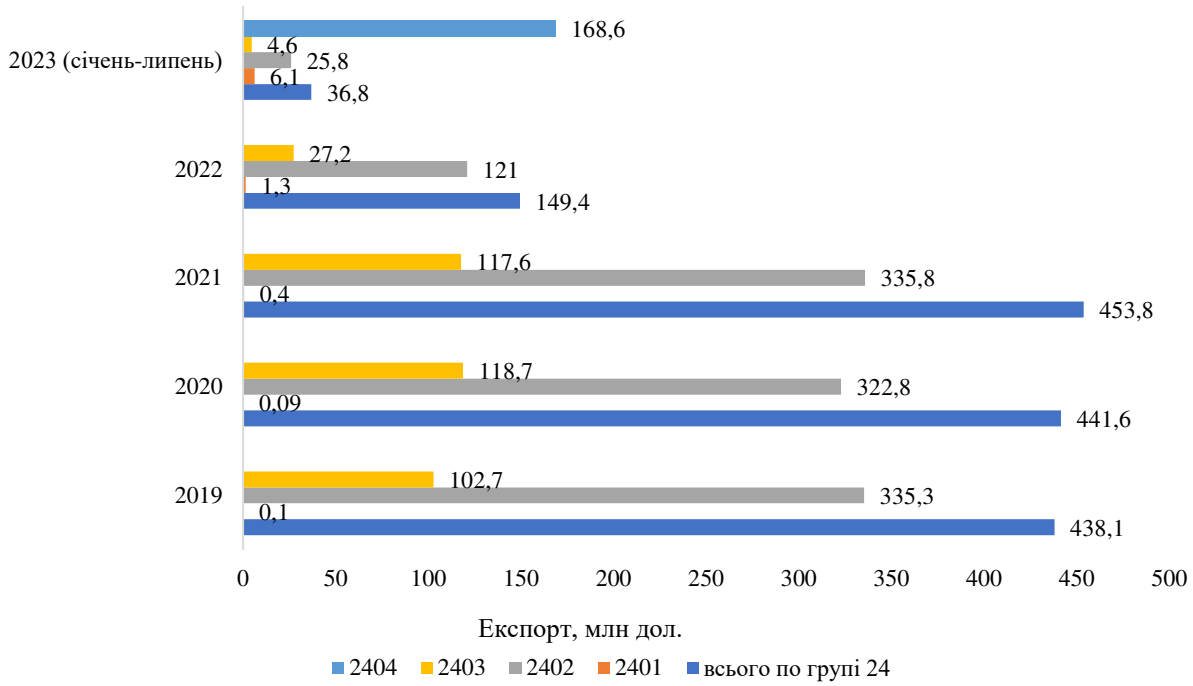

Рис. 2.4. Експорт з України товарів групи 24 протягом 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

Найбільше українську тютюнову продукції купували у Грузії, Японії, Єгипті та ін. (табл. 2.3). У 2023 р. до переліку лідерів за закупівлями в Україні товарів групи 24 увійшли Болгарія та Марокко.

Таблиця 2.3

Країни-лідери за обсягами закупівлі тютюнової продукції в Україні, 2019-2023 рр., млн дол.

2019		2020		2021		2022		2023 (січень-липень)	
Грузія	79,0	Японія	84,0	Грузія	86,0	Саудівська Аравія	29,9	Саудівська Аравія	10,8
Японія	72,5	Грузія	76,5	Японія	80,8	Грузія	16,8	Невідома	7,5
Єгипет	69,4	Єгипет	64,5	Єгипет	57,9	Японія	16,7	Болгарія	6,1
Азербайджан	52,7	Азербайджан	37,8	Саудівська Аравія	45,3	Невідома	13,0	Азербайджан	4,4
Молдова	35,7	Молдова	31,4	Азербайджан	43,9	Єгипет	11,8	Марокко	3,8

Джерело: складено автором за даними [22]

Дані щодо імпорту товарів за групою 24 представлені на рис. 2.5. Основною товарною позицією в зарубіжних закупівлях тютюнової продукції для України, починаючи з 2020 р. є «інший тютюн промислового виробництва та замінники тютюну промислового виробництва; «гомогенізований» або «відновлений» тютюн; тютюнові екстракти та есенції». На другому місця за обсягами імпорту є сигари; сигари з відрізаними кінцями, сигарили та сигарети, цигарки, з тютюном або його замінниками. Найбільше тютюнової продукції в Україну традиційно постачає Італія, Німеччина, Бразилія, Нідерланди та ряд інших країн (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Країни-лідери за обсягами імпорту тютюнової продукції в Україну, 2019-2023 рр., млн дол.

2019		**2020**		**2021**		**2022**		**2023 (січень-липень)**	
Італія	129,2	Італія	184,4	Італія	211,1	Італія	124,8	Італія	126,9
Німеччина	58,1	Молдова	68,7	Молдова	58,2	Німеччина	37,6	Китай	32,2
Бразилія	52,2	Німеччина	51,2	Німеччина	56,9	Казахстан	30,3	Німеччина	18,0
Нідерланди	49,8	Нідерланди	49,7	Нідерланди	45,4	Бразилія	26,5	Польща	17,1
Молдова	37,9	Бразилія	39,7	Бразилія	40,4	Молдова	24,0	Туреччина	11,7

Джерело: складено автором за даними [22]

Дані про обсяги ввезення товарів, які є базою оподаткування митними податками та впливають на розрахунки показників, що визначають стан надходження податків до Державного бюджету України (оподаткований імпорт) за групою 24 представлені на рис. 2.6.

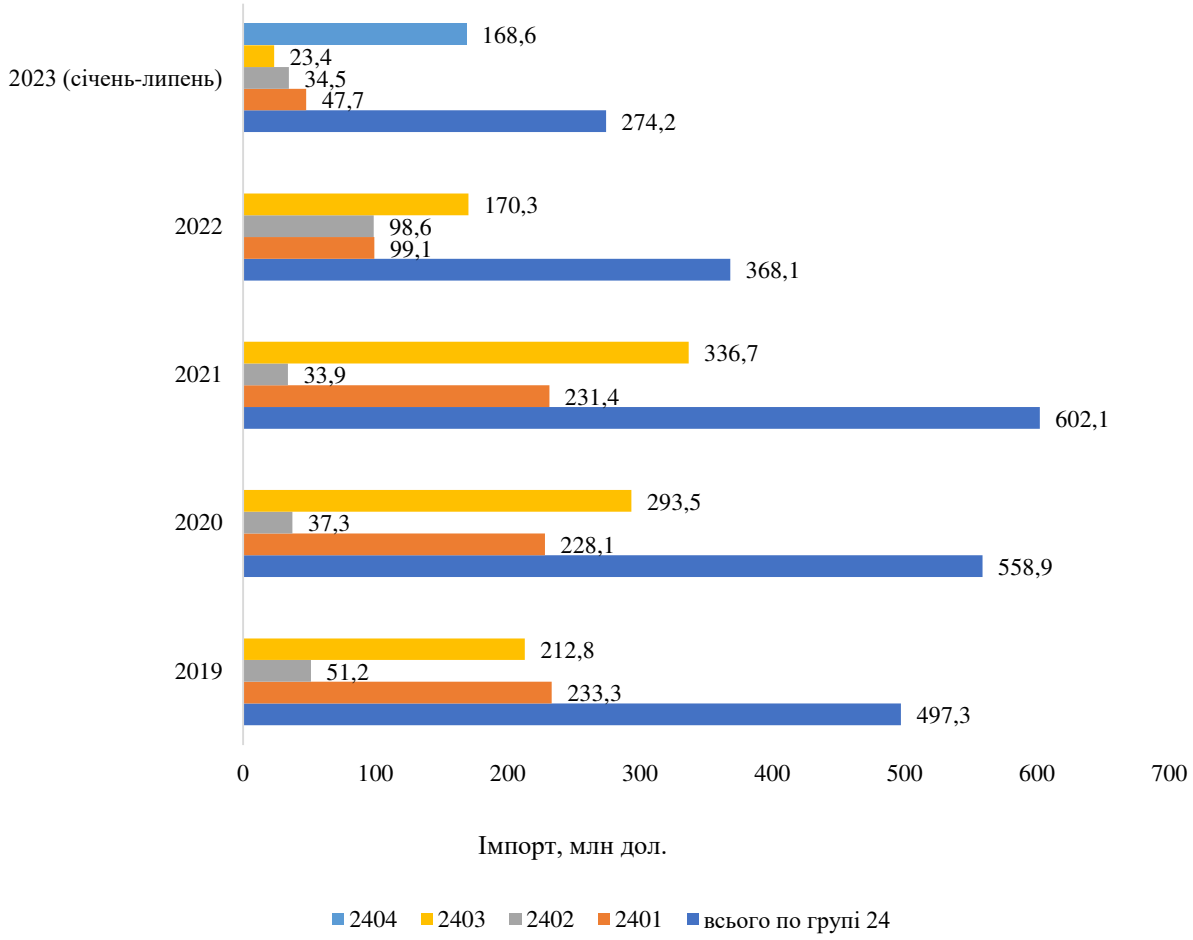

Рис. 2.5. Імпорт в Україну товарів групи 24 протягом 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

Аналіз наведених на рис. 2.6 даних свідчить, що починаючи з 2020 р. змінилася структура оподаткованого імпорту, зокрема збільшилася частка товарної позиції 2402, а у 2023 р. в загальній структурі оподаткованого імпорту з'явилася товарна позиція 2404.

Активне використання оподаткування експортно-імпортних операцій дає можливість досягнути багатьох завдань державної політики – формування частини доходів державного бюджету, регулювання структури експорту–імпорту товарів, забезпечення протекціоністських заходів для захисту вітчизняних товаровиробників та формування їх додаткового доходу тощо. Саме у такому контексті важливо досліджувати значення митних платежів у формуванні доходів державного бюджету України (табл. 2.5).

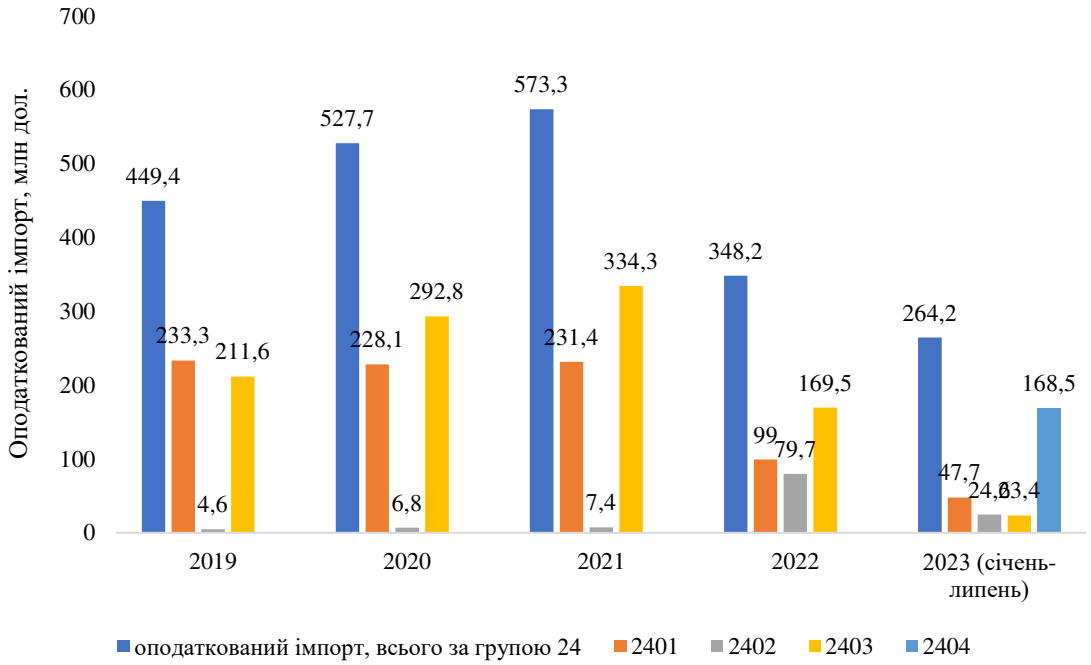

Рис. 2.6. Оподаткований імпорт в розрізі товарної групи 24 за 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

Загальна сума надходжень від імпорту товарної групи 24 представлена на рис. 2.7.

В розрізі країн-контрагентів найбільші надходження від імпорту товарів групи 24 Україна отримувала стабільно від Італії, а також низки інших країн (табл. 2.6). Зокрема, до п'ятірки лідерів у 2022 р. також увійшли Казахстан, Німеччина, Туреччина та Бразилія. У 2023 р. (перше півріччя) ТОП-5 країн-контрагентів за обсягами надходжень в Україну платежів від імпорту товарної групи 24 була представлена Італією, Китаєм, Туреччиною, Польщею та Німеччиною.

Таблиця 2.5

Динаміка доходів державного бюджету України, 2018-2022 рр., млрд грн

Група доходів	2018	2019	2020	2021	2022
Разом доходів, в т.ч.	928,1	998,3	1076,0	1296,9	1787,4
Податкові надходження, в т.ч.	753,8	799,8	851,1	1107,1	949,8
Акцизний податок з ввезення	47,7	53,5	57,8	79,6	41,7

на митну територію України, в т.ч.					
- алкогольні вироби	1,5	1,9	2,4	3,1	2,2
- тютюнові вироби	0,6	1,1	2,3	12,2	18.6
- транспортні засоби	4,66	11,9	11,0	16,4	5,0
- пальне	40,9	38,3	42,0	47,8	15,7
ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	295,4	289,8	274,1	380,7	253,1
Ввізне мито	26,6	29,9	30,2	36,9	23,3
Вивізне мито	0,5	0,2	0,3	1,3	2.3
Разом митних платежів	370,2	373,3	362,4	498,5	321,0

Джерело: [39]

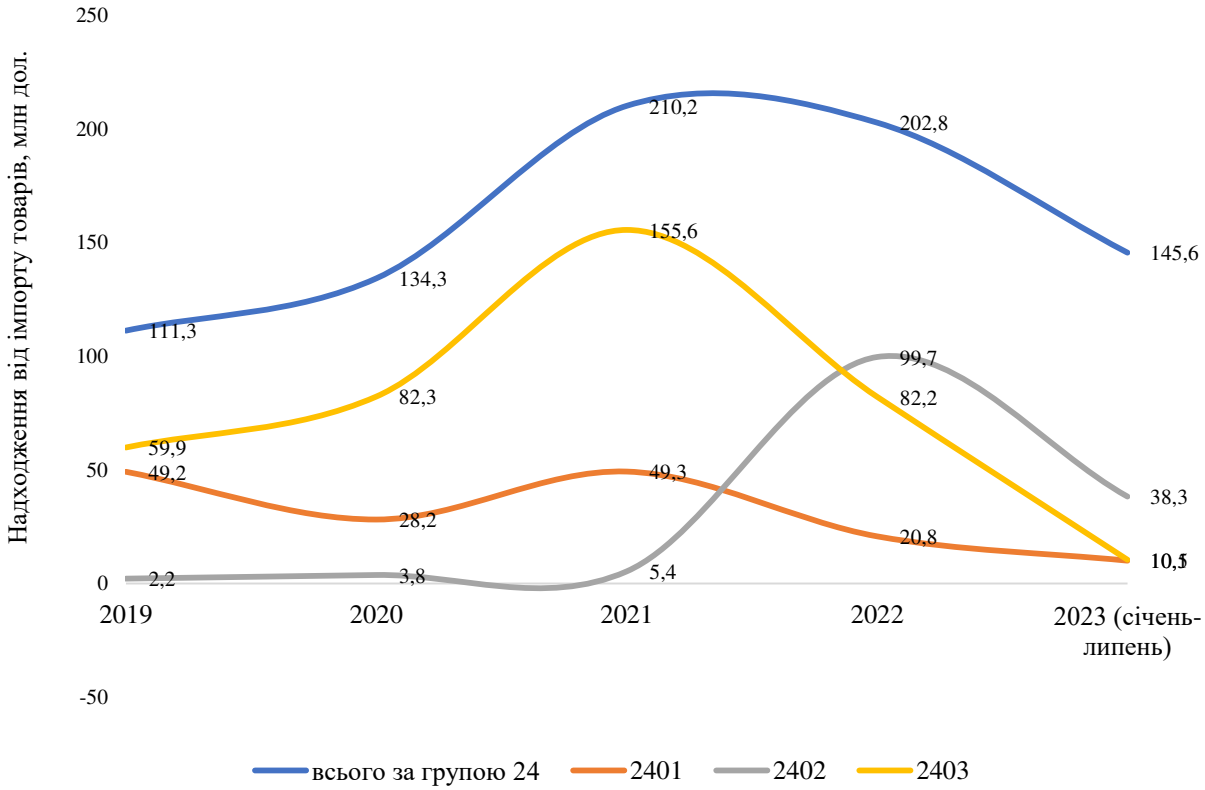

Рис. 2.7. Надходження платежів від імпорту
в розрізі товарної групи 24 за 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

Таблиця 2.6

Надходження від імпорту товарів групи 24
в розрізі країн-контрагентів, 2019-2023 рр., млн дол.

2019		**2020**		**2021**		**2022**		**2023 (січень-липень)**	
Італія	32,8	Італія	47,7	Італія	99,8	Італія	60,6	Італія	60,0

Бразилія	11,1	Молдова	14.6	Румунія	20,1	Казахстан	28,7	Китай	20,8
Нідерланди	9,9	Німеччина	12,3	Німеччина	13,3	Німеччина	17,4	Туреччина	19,7
Малаві	8,0	Нідерланди	10,0	Малаві	12,0	Туреччина	17,1	Польща	11,0
Німеччина	7,9	Бразилія	8,4	Нідерланди	9,2	Бразилія	15,3	Німеччина	6,4

Джерело: складено автором за даними [22]

Як було зазначено в п.2.1, митні платежі, що сплачуються при ввезенні на митну територію України суб'єктами господарювання товарів групи 24 в митному режимі імпорту, включають: ввізне мито згідно ставок, встановлених Законом про Митний тариф; ПДВ за ставками, встановленими Податковим Кодексом; акцизний податок за ставками, встановленими Податковим кодексом.

На рис. 2.8-2.10 представлені дані щодо сплати мита, акцизного податку та ПДВ у разі імпорту товарів групи 24 в Україну протягом 2019-2023 рр. Ці платежі (мито, акцизний податок, ПДВ з імпортованих в Україну товарів) являють собою надбавку до ціни реалізації товару, що повністю перераховується до бюджету і є прямим доходом держави.

Серед митних платежів найбільш важливе фіскальне значення має ПДВ, яким оподатковується імпорт практично усіх товарних груп (за невеликим виключенням).

Запровадження та активне використання акцизного податку, крім фіскального ефекту, дає можливість державі певною мірою впливати та обмежувати споживання окремих шкідливих для здоров'я товарів шляхом підвищення його ставок (тютюнові вироби, алкогольні напої).

Мито є загальнодержавним податком, який використовується виключно у зовнішньоекономічній діяльності. Воно виконує переважно регулюючі функції щодо імпорту та експорту окремих товарів, додаткового захисту та підтримки вітчизняних виробників, підвищення їх конкурентоспроможності; фіскальне значення мита в Україні є несуттєвим.

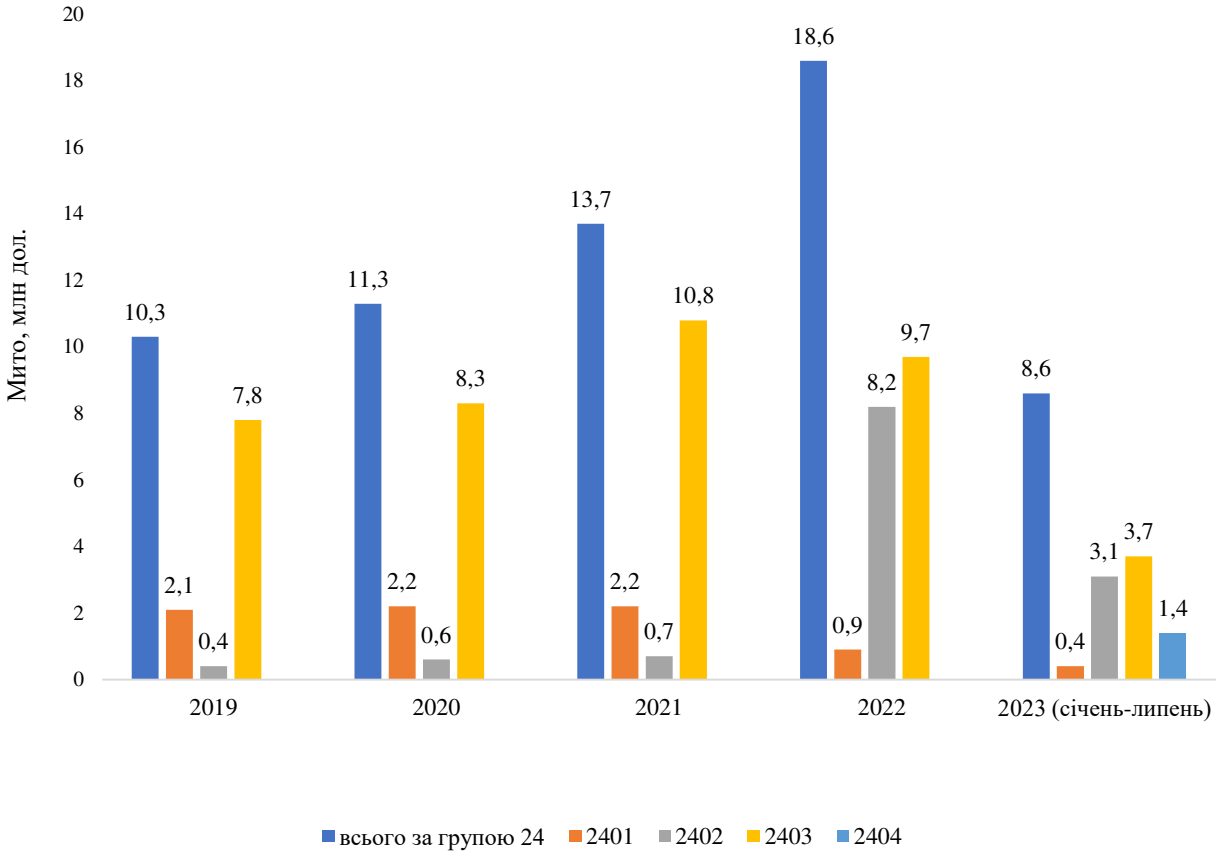

Рис. 2.8. Мито від імпорту товарної групи 24 у 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

Надмірне використання непрямих податків веде до збільшення цін на усі товари та послуги, звуження попиту на національному ринку, зменшення реальних доходів населення, зростання споживчої інфляції [56].

У міжнародному науковому та експертному середовищі вважається, що висока частка митних платежів у податкових доходах бюджетів є однією з ознак країн з невисоким рівнем економічного розвитку; ця теза підтверджується як теоретичними дослідженнями [7], так і практиками міжнародних організацій [5].

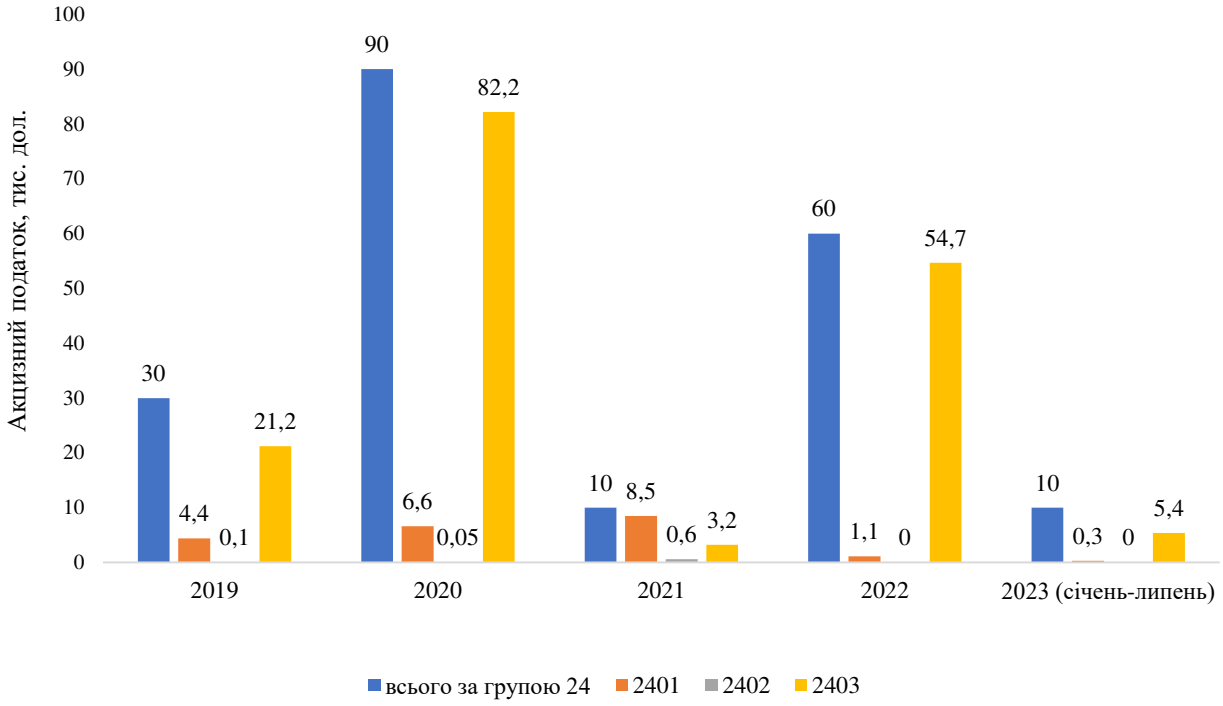

Рис. 2.9 Надходження акцизного податку
від імпорту товарної групи 24 в Україну в 2019-2023 рр., тис. дол.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

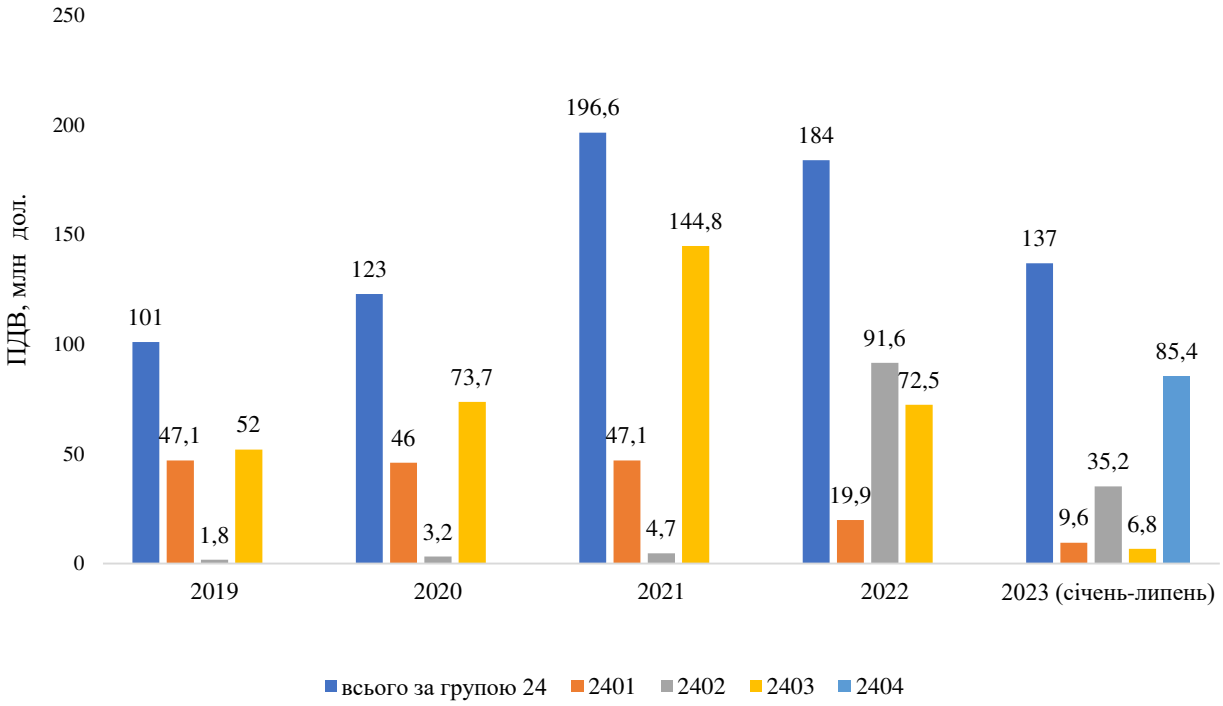

Рис. 2.10. Надходження ПДВ
від імпорту товарної групи 24 в Україну в 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

За допомогою різних інструментів митні органи забезпечують досягнення широкого переліку завдань (мобілізація державних доходів, покращення бізнес клімату, забезпечення безпеки громадян, формування економічної та фінансової статистики, сприяння інтеграції у регіональної економічно союзи, виявлення правопорушень та незаконних фінансових потоків у сфері митної діяльності, тощо). Пріоритети національної митної політики звичайно визначаються кожною окремою країною і залежать від економічних, політичних, соціальних умов конкретних періоду історичного розвитку.

РОЗДІЛ 3
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

3.1. Контрабандна та контрафактна продукція як наслідок підвищення податкового тиску на операторів тютюнового ринку

Як було зазначено в розділах 1-2, податки на тютюнові вироби є одним з найбільш економічно ефективних способів скорочення споживання тютюну, особливо серед молоді та прошарку населення з низьким рівнем доходів. Разом з тим, такий захід, як запровадження високих податків на тютюн, застосовується досить рідко. Як правило, доходи від акцизу на тютюн складають 1-5% надходжень різних країн (рис. 3.1) [17].

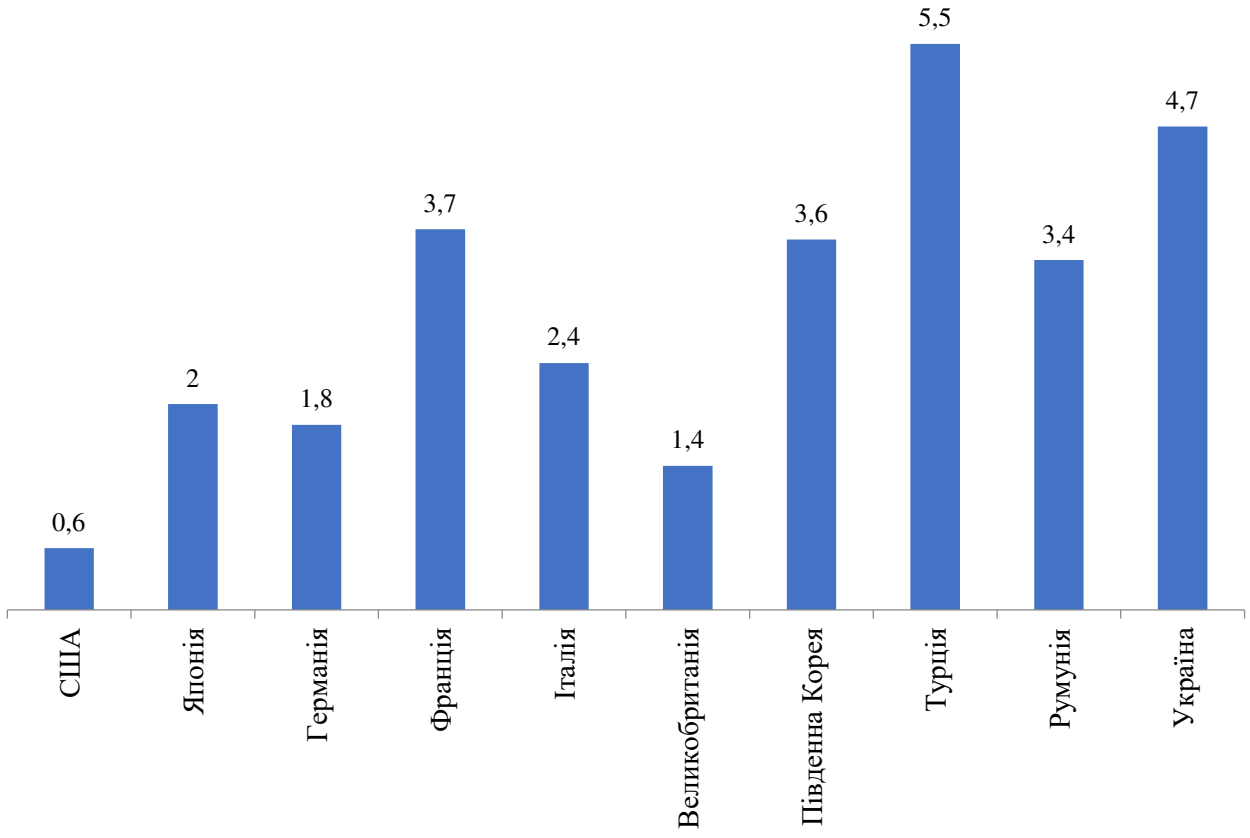

Рис. 3.1. Частка тютюнового акцизу в доходах держав, %

Джерело: побудовано автором за даними [17].

При цьому, в різних країнах різні ставки акцизу. У розвинених економіках вони вищі, у країнах, що розвиваються, – нижчі. Це є однією з основних причин контрабанди тютюнових виробів, які в сучасних умовах є одним з основних товарів, які нелегально перетинають кордон

Контрабанда – «незаконне перевезення або переміщення товарів та інших предметів через митний кордон (державний кордон). Під незаконним переміщенням розуміють таке переміщення, яке здійснюється без або з порушенням встановлених процедур, а також переміщення таких товарів або цінностей, переміщувати які заборонено або обмежено за законом» [65].

Реалії сучасного споживчого ринку демонструють наявність обігу значної частки контрафактної товарної продукції, проте з гарним маскуванням задля формування в свідомості споживача «ілюзії оригінальності». Слід відмітити, що досить часто спостерігається ототожнення понять «контрабанда» та «контрафакт». Проте дані категорії мають певні відмінності. Згідно тлумачення Постанови КМУ «Про затвердження Національного стандарту №4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» від 03.10.2007 №1185, «контрафактною продукцією є продукція або примірник, які випускаються, відтворюються, публікуються, розповсюджуються, реалізуються тощо з порушенням майнових прав інтелектуальної власності» [46]. Основною різницею контрабандної та контрафактної нелегальної продукції є те, що правопорушники за використання контрабанди намагаються перевезти будь-яку продукцію, як оригінальну, так і контрафакту. Тоді як відмінність контрафактної продукції від інших товарів є лише її підробка на якісному рівні з використанням усіх товарних знаків оригінального виробника.

Державне бюро розслідувань (ДБР) називає наступні причини, що сприяли зростанню нелегального виробництва та збуту сигарет, пов’язані з наслідками військового вторгнення [39]:

– руйнування устаткування та промислових об’єктів легальних виробників на території України;

– повна або часткова зупинка легального виробництва тютюнової продукції;

– часткова зупинка імпорту готової тютюнової продукції;

– часткова зупинка імпорту сировини та комплектуючих для виготовлення сигарет та іншої тютюнової продукції;

– часткова зупинка оптово-роздрібної торгівлі в деяких регіонах України.

Внаслідок цього на більшості території України навесні 2022 року виник дефіцит сигарет та іншої тютюнової продукції, що сприяло стрімкому зростанню нелегального ринку в умовах відсутності належного контролю з боку правоохоронних органів. За оцінками ДБР, основними каналами постачання тіньового ринку сигарет та тютюнової продукції сьогодні є [39]:

– створення та запуск виробництва сигарет нелегальними (неакредитованими) лініями;

– виробництво сигарет у приміщеннях підприємств деяких місцевих офіційних виробників без акцизних марок та подальша реалізація без сплати податків;

– незаконне переміщення сигарет через державний кордон України з приховуванням від митного контролю;

– незаконне переміщення сигарет через державний кордон України організованими злочинними групами із залученням корупційних зв’язків серед правоохоронних та контролюючих органів;

– випуск на ринок тютюнової продукції, яка підлягає утилізації (випадки, коли вже вилучена правоохоронцями нелегальна продукція замість знищення знову потрапляє у продаж).

Можна виділити дві групи основних способів вчинення контрабандних дій: фізичні (приховування; погрози співробітникам митниці; значні обсяги товарів, що перевозяться) та економічні (хабарництво; використання дипломатичного захисту; заниження митної вартості товару, що переміщується

через митний кордон). Щодо фізичних способів, то, найчастіше тютюнові вироби переховують у конструктивних порожнинах транспортних засобів (у дверях, бамперах, під декоративною обшивкою даху автомобілів, в панелі приладів, в повітряних фільтрах, під сидінням), намагаються перевозити під виглядом печива, макаронів (в середині коробок харчових продуктів), в пакетах будівельного пінопласту, в коробках з під соку, а також в одязі, білизні й навіть «прикріплюванням» до тіла [18]. Як правило, на таких зразках відсутні марки акцизного податку України та маркування українською мовою, що є порушенням вимог Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів». Серед економічних способів досить часто застосовується заниження митної вартості товару, що переміщується через митний кордон з метою зниження ставки ввізного мита та акцизного податку із ввезених на митну територію України підакцизних товарів.

Із січня 2023 року прикордонники фіксують зростання кількості спроб контрабанди сигарет через державний кордон. За даними ДПСУ, основними способами незаконного переміщення тютюнових виробів в пунктах пропуску залишається приховування їх від прикордонно-митного контролю в конструктивних особливостях транспортних засобів, спеціально обладнаних схованках чи серед переміщуваного вантажу. Поза пунктами пропуску прикордонники фіксують спроби контрабанди тютюнових виробів з використанням безпілотних літальних апаратів (коптерного та літакового типу), транспортних засобів високої прохідності та різноманітного спорядження (рис. 3.2). Через закриття повітряного простору над Україною кількість спроб контрабанди з використанням малої авіації значно зменшилась.

Загалом, ціни на тютюнові вироби в Україні залежать від акцизу, ПДВ і роздрібного податку. Причому частка податків у вартості складає 75 %, дохід виробника – 16%, дохід роздрібної торгівлі – 5-8%, оптової торгівлі – 1-4%. В загальній структурі податків на тютюнові вироби частка акцизного податку

складає 75%, ПДВ – 20%, роздрібного податку – 5% [29]. Тому ціни на тютюн так сильно залежать від державного регулювання.

Рис. 3.2. Деякі способи контрабанди цигарок через український кордон

Джерело: [39].

Директивою ЄС від 21.06.2011 р. № 2011/64/EU про структуру і ставки акцизів, що застосовуються до тютюнових виробів (кодифікація), передбачено щорічне зростання акцизів на тютюнові вироби на 20-25 %. При цьому, відповідно до Угоди про асоціацію, до 2025 року Україна зобов’язана збільшити ставку акцизу на сигарети до 90 євро за 1000 шт. що є мінімальним значенням в країнах ЄС. Щоб вийти на зазначений показник, щорічно акциз необхідно підвищувати на 20 %. Це призводить до зростання цін на 5-7 грн. на пачці. Якщо Україна виконає цю вимогу, то вже через кілька років за цигарки українцям доведеться платити величезну за нинішніми мірками суму – 100 грн за пачку (рис. 3.3).

Таким чином, акциз регулярно підвищується з 2008 року і за останні десять років пачка цигарок подорожчала приблизно в 10 разів. За даними офіційної статистики, у 2023 р. середня ціна на дешеві цигарки – орієнтовно 72 грн, середній сегмент – 77 грн, а сигарети преміум – 92 грн. За прогнозами, з урахуванням подальшого підвищення ставок акцизного податку, у 2024 році середня ціна найдешевшої пачки буде близько 86 грн, середнього сегменту – 92 грн, а преміум – понад 110 грн. Тим не менше, незважаючи на постійне

зростання цін, тютюновий ринок залишається одним з наймасовіших ринків товарів широкого споживання [63].

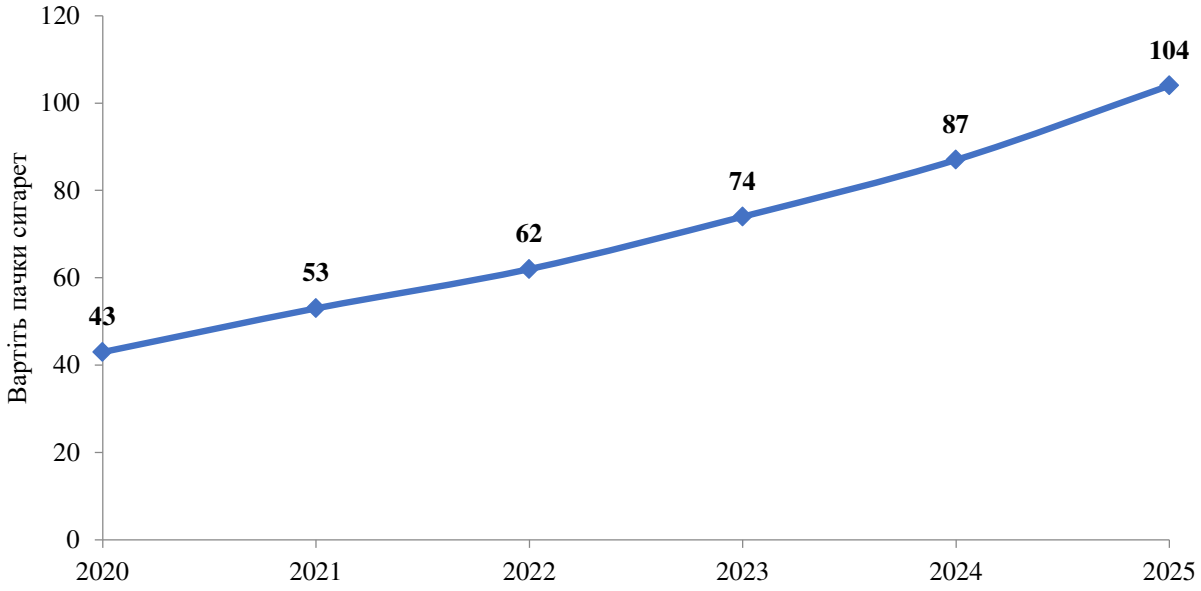

Рис. 3.3. Динаміка зростання вартості сигарет в Україні до 2025 року

Джерело: побудовано автором за даними [48]

Різке підвищення ціни на тютюнові вироби, звичайно має позитивний ефект – курці, які не зможуть дозволити собі купувати цигарки за завищеною ціною, але й не мають наміру споживати дешевий і неякісний продукт, як наслідок кинуть палити або перейдуть на альтернативні способи споживання нікотину. Разом з тим, інша доволі значна частина курців, в таких умовах купує дешеві і часто підробні сигарети, що надходять контрабандним шляхом або виробляються на підпільних фабриках в межах країни. У будь-якому випадку, враховуючи, що фактичним платником акцизного податку є споживачі, відсутність суттєвого зростання їх купівельної спроможності призведе до перенасичення ринку дешевими сигаретами.

Нинішня вартість сигарет провокує зростання тіньового ринку, який негативно впливає не лише на економіку України, але й на сусідні країни,

оскільки контрабандні тютюнові вироби, вироблені в Україні потрапляють і до країн-сусідів (табл. 3.1.)

Таблиця 3.1

Обсяги контрабанди сигарет з та до України

	Загальний обсяг контрабанди	**з України**	**в Україну**
Всього, млн пачок			
2021	13,56	2,7	10,86
2022	1,45	1,07	0,38
Морська ділянка			
2021	9,79	0,04	9,75
2022	0,36	0,01	0,35
Україна/Польща			
2021	0,53	0,53	0
2022	0,08	0,06	0,02
Україна/Словаччина			
2021	0,025	0,025	0
2022	0,012	0,012	0
Україна/Угорщина			
2021	0,18	0,18	0
2022	0,3	0,3	0
Україна/Румунія			
2021	1,73	1,729	0,005
2022	0,57	0,57	0,002
Україна/Молдова			
2021	0,39	0,14	0,25
2022	0,091	0,091	0
Україна/рф			
2021	0,11	0,009	0,1
2022	0,004	0,0033	0,0005
Україна/білорусь			
2021	0,52	0,04	0,48
2022	0,01	0,003	0,007

Джерело: [39]

Загалом, за 2022 рік з України було вивезено 0,71 млрд сигарет до інших країн. Найбільше нелегальних тютюнових виробів потрапило до Польщі (0,22 млрд сигарет) та Франції (0,18 млрд). З позитивного – за цим показником спостерігається прогрес: до прикладу у 2018-му з України «експортувалось» 4.43 млрд продукції, а у 2021-му – 0,87 [50].

Основні обсяги контрабандних сигарет до повномасштабного вторгнення потрапляли до України через чорноморські порти, наземні кордони з білоруссю та росією, а також з тимчасово окупованих територій.

Повномасштабна війна значно змінила географію походження контрабандної продукції. Так, частка контрабандних сигарет з білорусі впала з 45% у 2021 році до 8% у 2022 році. Збройна агресія рф проти України призвела до закриття каналів міжнародних морських та авіаційних перевезень і збільшення обсягів переміщення товарів у автомобільних та залізничних пунктах пропуску на кордоні з країнами ЄС та Молдовою. За оцінками БЕБ, з початку повномасштабної війни найчастіше фіксувалися спроби нелегального ввезення тютюнових виробів через кордони з Молдовою, Румунією та Польщею. Частка контрабандних сигарет з Молдови зросла з 17% до 24%, а сигарет з невстановленою країною походження – з 36% до 65%.

Хоча оцінити реальні обсяги контрабанди тютюнових виробів неможливо, певне уявлення про зміни можна скласти на основі даних Держприкордонслужби України про партії тютюнової продукції, затримані при спробі переміщення через державний кордон. Ці дані свідчать, що з початку повномасштабного вторгнення військ рф в Україну кількість зафіксованих прикордонниками спроб незаконного переміщення тютюнових виробів впала в рази.

За даними «Kantar Ukraine», в Україні в 2022 році рівень нелегальної тютюнової продукції сягнув 19,9% (рис. 3.4) [40]. У 2022 р. порівняно з 2021 р. збільшилась частка підробленої продукції (6,6%), та продукції, яка призначена для продажу в зоні безмитної торгівлі (з надписом Duty Free) або для експорту, але нелегально реалізується в Україні (11.7%) – рис. 3.5 [40].

Відсоткове співвідношення рівня легального та нелегального рівня залишається кричущим – кожна п’ята пачка сигарет є підробкою. Із загальних 7,35 млрд «підробок» найсуттєвішими є і залишається схема з товаром, який начебто призначений для «Duty free» – об’єми такої продукції у 2022 році склали 4.31 млрд сигарет – тобто приблизно 58,6% тіні припадає саме на таку

продукцію; об'єм контрафакту сягає 2,45 млрд сигарет та решта – контрабанда 0,59 млрд сигарет [50].

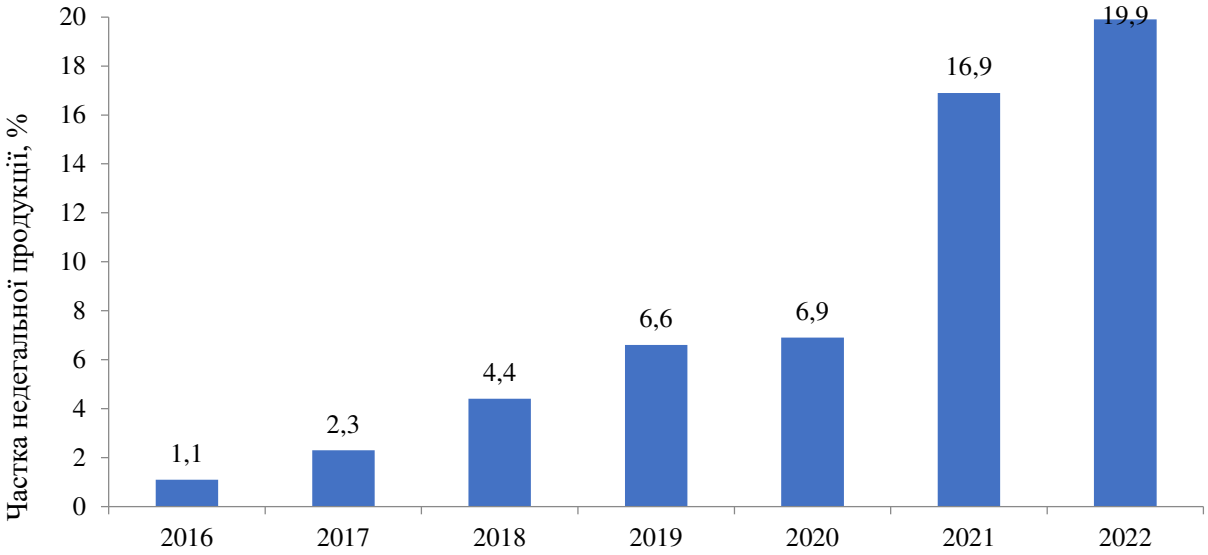

Рис. 3.4. Середньорічний рівень
нелегальної тютюнової продукції на ринку України, %

Джерело: побудовано автором за даними [39, 40].

У звіті «Kantar Ukraine» підкреслюється, що 64% продукції, маркованої позначкою Duty Free або призначеної для експорту, яка нелегально продається в Україні, має напис про те, що виробником є Винниківська тютюнова фабрика (табл.3.2). Понад половина (56%) цієї категорії нелегальної продукції – сигарети Compliment з маркуванням Duty Free (рис. 3.6).

Таблиця 3.2

**Виробники (згідно з позначенням на пачці) продукції,
що маркована надписом Duty Free або призначеної для експорту,
яка нелегально реалізується в Україні, %**

№ з/п	Виробник	Частка в загальному обсязі, %
1	Винниківська тютюнова фабрика	64
2	Юнайтед Тобако	13
3	Інші	1
4	Невизначені виробники	22

Джерело: узагальнено автором за даними [40].

Також у 2022 р. змінилась структура контрабанди. Частка продукції фабрик білорусі зменшилась з 45% в 2021 р. до 10% в 2022 р. Областями з найбільшим розповсюдженням тютюнової продукції є: Харківська – 17%; Дніпропетровська – 14; Одеська –13%; Хмельницька – 9%; Запорізька – 8%; Чернівецька –7%, що складає 68% від загального обсягу нелегальної продукції.

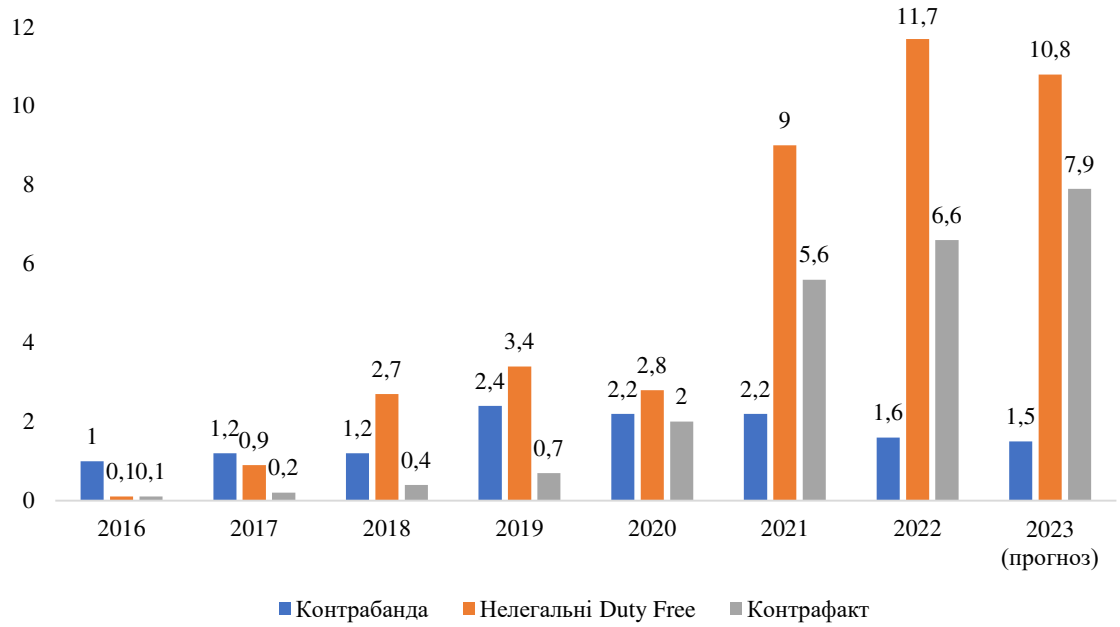

Рис. 3.5. Динаміка обсягу нелегального ринку тютюнових виробів за окремими складовими, %

Джерело: побудовано автором за даними [40].

Основними нелегальними марками сигарет стали Compliment, Marshall, Urta, Lifa (рис. 3.6).

У 2022 році продаж нелегальної тютюнової продукції через кіоски збільшився порівняно з 2021р. За останніми даними, 63% нелегальної продукції продається в кіосках і магазинах поряд з легальною продукцією (рис. 3.7).

Розширення нелегального ринку тютюнових виробів призводить до втрати доходів державного бюджету, які забезпечують фінансування протидії російській агресії. Попри щорічне підвищення ставок акцизного податку на тютюнові вироби, у 2022 році надходження від нього до держбюджету вперше за останні роки зменшилися. Обсяги коштів, недоотриманих державним

бюджетом у 2022 році, оцінюються у 19,1 млрд грн, а у 2023 році цей показник може зрости до 22 млрд грн (рис. 3.8).

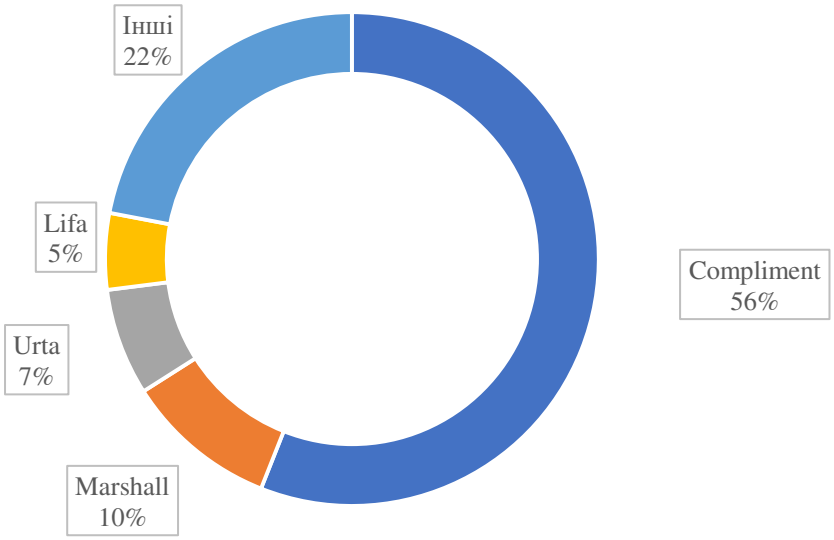

Рис. 3.6. Марки продукції, що маркована надписом Duty Free або призначеної для експорту, яка нелегально реалізується в Україні, %

Джерело: побудовано автором за даними [39].

Рис. 3.7. Основні місця продажу нелегальної тютюнової продукції

Джерело: [39].

Варто зазначити, що нелегальна торгівля тютюновою продукцією має не лише негативні економічні наслідки, але й становить загрозу для споживачів. Окрім низької якості та поганого смаку, контрафактні вироби можуть виявитись більш небезпечними для здоров'я, ніж оригінальна продукція. Вони не відповідають жорстким регуляторним нормам, яких дотримуються виробники легальної продукції щодо рівнів смоли, нікотину і окису вуглецю і, крім того, можуть містити заборонені інгредієнти.

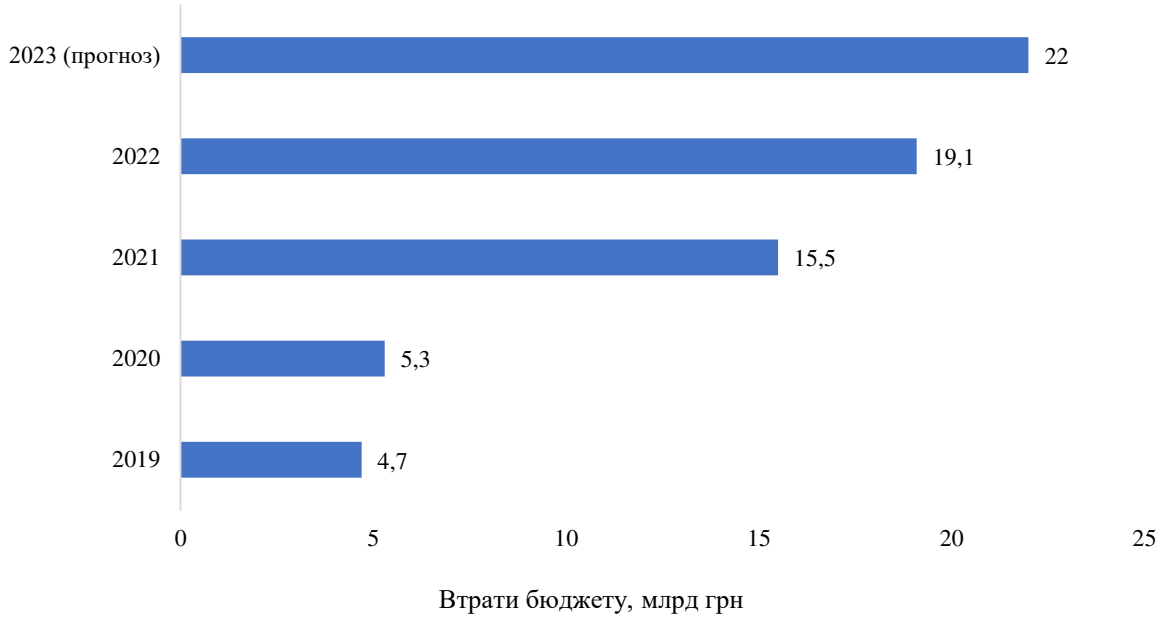

Рис. 3.8. Втрати бюджету
від нелегальної торгівлі тютюновими виробами, млрд грн

Джерело: [39].

Активна фаза війни зумовила низку об'єктивних факторів, що сприяють розширенню незаконного ринку тютюнових виробів в Україні. Серед яких основними є наступні [39]:

– висока ціна на легальні сигарети через високі ставки акцизного податку;

– низька купівельна спроможність населення;

– суспільна толерантність до нелегальної діяльності;

– відсутність належного контролю та протидії з боку держави.

Значна частина чинників, що впливають на масштаби незаконної діяльності, пов’язана саме із ефективністю роботи органів влади. Зокрема, йдеться про:

– низький рівень інституційної спроможності контролюючих органів та податкової дисципліни;

– низьку ефективність контрольних заходів за виробництвом та обігом підакцизних товарів та нескоординована робота правоохоронних органів;

– недостатню відповідальність за правопорушення у сфері виробництва й обігу підакцизних товарів;

– нестабільність та несистемність фіскальної політики, її відірваність від економічних реалій;

– наявність організованої злочинності і неформальних дистриб’юторських мереж;

– можливість здійснювати вуличні та ринкові продажі підакцизної продукції;

– неврегульовану інтернет-торгівлю підакцизними товарами.

Мінімізація цих факторів залежить від скоординованої роботи правоохоронної системи, регуляторних та законодавчих органів. Важливість цієї роботи в умовах війни навіть зростає, адже розширення нелегального ринку призводить до втрати власних доходів державного бюджету, які забезпечують фінансування протидії російській агресії.

3.2. Напрями удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів

Основними кроками на шляху удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів мають стати наступні [39].

1. Затвердження нової Стратегії протидії незаконному обігу тютюнових виробів. Для боротьби з нелегальним ринком тютюну, передусім, необхідно: розробити та затвердити комплексну Стратегію у сфері протидії

незаконному ввезенню, виробництву та обігу підакцизних товарів на період 2023-2025 років та План заходів з її реалізації. З огляду на важливість зваженої політики оподаткування акцизним податком тютюнових виробів, перш за все нова Стратегія має передбачати запровадження зваженого підходу до питання підвищення акцизів, з урахуванням динаміки доходів та купівельної спроможності населення. До нового Плану заходів варто включити низку пунктів, які так і не були реалізовані в рамках попередньої Стратегії: посилення контролю за обігом тютюнової сировини; запровадження кримінальної відповідальності за незаконне переміщення тютюнових виробів через митний кордон України; посилення відповідальності за правопорушення у сфері незаконного виробництва та обігу тютюнових виробів, зокрема регламентація обов'язкової конфіскації виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення таких правопорушень; удосконалення нормативно-правового забезпечення контролю за обігом обладнання для промислового виробництва тютюнових виробів; обмеження кількості тютюнових виробів під час транспортування (пересилання) громадянами; припинення незаконного обігу тютюнових виробів з використанням поштових і кур'єрських перевезень; встановлення на рівні закону обов'язку виробників тютюнових виробів надавати уповноваженому органу інформацію про кількість виробничих ліній та зразків продукції з кожної виробничої лінії; припинення діяльності організованих злочинних угруповань у сфері незаконного обігу тютюнових виробів; посилення співробітництва з митними та прикордонними органами іноземних держав у сфері боротьби з незаконним переміщенням тютюнових виробів через митний кордон України.

2. Посилення інституційної спроможності контролюючих та правоохоронних органів, зокрема Бюро економічної безпеки, а також налагодження їх ефективної взаємодії. До заходів із протидії незаконному виробництву та обігу підакцизної продукції на різних етапах залучені Державна прикордонна служба, Державна митна служба, Державна податкова служба,

Національна поліція та Бюро економічної безпеки. У межах своїх компетенцій до протидії незаконній діяльності у цій сфері долучаються Державне бюро розслідувань, Офіс генерального прокурора та Служба безпеки України. необхідно створити ефективний єдиний центр, який відповідатиме за координацію роботи різних правоохоронних органів. Наразі така міжвідомча робоча група створена під егідою Офісу генпрокурора, однак її робота потребує інтенсифікації.

3. Посилення відповідальності за незаконне виробництво та збут підакцизної продукції і уніфікація судової практики. Судова практика свідчить, що різні правоохоронні органи часто відкривають кримінальні провадження у справах, пов’язаних із незаконним виробництвом чи збутом підакцизної продукції за різними статтями ККУ, в межах своєї підслідності. У підсумку це сприяє уникненню справедливого покарання, а більшість подібних справ взагалі не завершується винесенням вироку. Крім того, існують законодавчі прогалини, які дозволяють нелегальним виробникам уникати арешту обладнання. Наразі існує необхідність проведення комплексного аналізу судової практики та ухвалити законодавчі зміни, які б сприяли систематизуванню розгляду справ, пов’язаних з правопорушеннями у сфері виробництва та збуту тютюнових виробів.

4. Вирішення проблеми фейкових Duty free. Проблема не є новою, і лише набуває все більших масштабів, проте жодних ефективних заходів для її подолання у регуляторній площині досі не ухвалено. За підсумками присвяченого нелегальному ринку тютюнових виробів засідання ТСК ВР з економічної безпеки у квітні 2023 р. запропоновано радикальніше рішення – взагалі заборонити на час воєнного стану виробництво в Україні сигарет з маркуванням Duty free. Водночас навіть такі радикальні методи можуть мати тимчасовий ефект. Як свідчать наведені у дослідженні дані, в умовах відсутності системної боротьби з нелегальним ринком, нішу фейкових Duty free можуть швидко зайняти виробники контрафактної продукції

5. Запровадження автоматизованої системи контролю за обігом тютюнових виробів на основі унікального ідентифікатора (track&trace або «електронна акцизна марка»), відповідно до Директиви 2014/40/ЄС. Необхідно розробити та ухвалити потрібні для практичного запровадження системи підзаконні акти. Варто зберегти успішну практику залучення бізнесу до цих процесів, адже можливі проблеми у процесі запровадження електронної акцизної марки можуть створити додаткові складнощі для легальних виробників. Запровадження електронної акцизної марки та створення цифрової системи простежуваності «еАкциз» передбачено ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України у зв'язку із запровадженням електронної простежуваності обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах» від 29.06.2023 р. № 3173-IX. Створення системи простежуваності «еАкциз» посилить контроль за обігом тютюну й алкоголю та уможливить додаткове надходження до державного бюджету (збільшення орієнтовно на 15%). Впровадження електронної системи «еАкциз» з використанням технології Track&Trace дасть змогу відстежувати маршрут усіх тютюнових та алкогольних виробів. Завдяки системі держава отримуватиме повну інформацію про весь ланцюг постачання продукції, зможе аналізувати обсяги товару, який потрапляє на полиці магазинів. Кожен продукт матиме електронну акцизну марку у вигляді двовимірного Data Matrix-коду. Виробники та імпортери самостійно зможуть генерувати її в цифровій системі простежуваності «еАкциз» та наносити на кожну пляшку алкоголю і пачку цигарок. А споживачі таким чином зможуть пересвідчитися, що купують не контрафакт.

Електронна акцизна марка та система простежуваності почнуть діяти в Україні з січня 2026 р. При розробці законопроєкту врахували основні європейські норми щодо маркування та контролю за рухом тютюнових виробів. Завдяки дотриманню основних європейських норм українські виробники

зможуть гармонійно інтегруватися з ринком ЄС та розширити свої бізнес-можливості після вступу України до ЄС.

6. Посилення контролю за імпортом і обігом тютюнової сировини та обладнання для виготовлення сигарет. В умовах активного зростання виробництва нелегальної тютюнової продукції важливо максимально ускладнити для нелегального бізнесу проходження різних ділянок виробничого ланцюжка – від постачання сировини до збуту продукції. Судова практика свідчить, що компанії, які підозрюються у нелегальному виробництві тютюнових виробів, докладають значних зусиль для збереження схеми імпорту сировини без сплати податків. Першочергове значення для цього має налагодження ефективної роботи та обміну інформацією між правоохоронними органами. Також необхідно посилити контроль за вирощуванням тютюну в Україні.

7. Спрощення та систематизація процедури блокування каналів розповсюдження нелегальної продукції через інтернет. Інтернет та популярні месенджери (передусім, Telegram) набувають все більшої популярності для реалізації контрафактної тютюнової продукції. При цьому такі канали розповсюдження все більше орієнтуються на реалізацію дрібнооптових партій товарів для подальшого перепродажу та навіть сировини для організації дрібнопромислового виробництва. При цьому частина інтернет-майданчиків та популярних месенджерів свідомо блокує можливість торгівлі підакцизними товарами. Тож доцільно спростити блокування тих ресурсів, які цього не роблять. Також доцільно розглянути доцільність запровадження заборони на пересилання у поштових відправленнях тютюнових виробів, з урахуванням можливостей найбільших логістичних операторів. На час воєнного стану може йтися принаймні про обмеження обсягів відправлень у одній посилці.

8. Посилення контролю за зберіганням та знищенням конфіскованої тютюнової сировини, тютюнових виробів та обладнання. Досить часто встановлені законодавством вимоги до зберігання та знищення конфіскованої

сировини, тютюнових виробів, а також обладнання для їх промислового виробництва порушуються. Відтак, вилучене майно знову потрапляє на нелегальний ринок і використовується для виробництва контрафактної продукції. З огляду на це необхідно запровадити прозору систему контролю за конфіскованим обладнанням, сировиною та тютюновими виробами.

ВИСНОВКИ

Таким чином, ринок тютюнових виробів досить складний і специфічний, наразі балансується обмеженнями в сфері маркетингу, фіскальної політики та заходами щодо боротьби з контрабандою та фальсифікатом. Одержані під час виконання кваліфікаційної роботи результати дозволяють сформулювати наступні висновки.

1. Показано, що важливим завданням митно-тарифного регулювання ринку споживчих товарів є забезпечення: контролю за дотриманням вимог щодо технології виробництва товарів та якості імпортних товарів; оптимального рівня цін на товари продовольчої групи; недопущення реалізації фальсифікованої, контрабандної чи контрафактної продукції, недобросовісної конкуренції та ін.

2. Встановлено, що тютюнові вироби належать до адиктивної продукції – благ, що шкодять здоров'ю, держава обкладає високими податками таку продукцію, намагаючись досягнути двох цілей: підвищити ціну зазначеної продукції і, відповідно, зробити її менш доступною; забезпечити якомога вищі надходження до бюджету.

3. Виявлено, що вітчизняний тютюновий ринок умовно складається з двох сегментів – легальний і нелегальний. Легальний ринок формують чотири категорії гравців: виробники, оптові торговці, роздрібні торговці та споживачі. Нелегальний ринок тютюну формується з контрафакту – підробок, вироблених в Україні, та контрабанди – сигарет, які незаконно потрапляють в Україну з-за кордону.

4. Показано, що державне регулювання тютюнового ринку здійснюється за допомогою двох груп інструментів: правових (ліцензування, встановлення максимальної ринкової ціни, обмеження реклами та торгівлі та ін.) та економічних (акцизний податок, ПДВ, ввізне мито та ін.). Причому податки на тютюнові вироби є одним з найбільш економічно ефективних способів

скорочення споживання тютюну, особливо серед молоді та прошарку населення з низьким рівнем доходів

5. Встановлено, що відповідно до Угоди про асоціацію, до 2025 року Україна взяла на себе зобов'язанння збільшити ставку акцизу на сигарети до 90 євро за 1000 шт, що є мінімальним значенням в країнах ЄС. Директива ЄС від 21.06.2011 р. № 2011/64/EU про структуру і ставки акцизів, що застосовуються до тютюнових виробів (кодифікація), передбачає щорічне зростання акцизів на тютюнові вироби на 20-25 %.

6. Показано, що нинішня вартість сигарет провокує зростання обсягів незаконної торгівлі, яка негативно впливає на ефективність державної митної та податкової політики та державної політики у сфері охорони здоров'я; створює умови для розвитку «тіньової» економіки, зростання корупції; сприяє криміналізації суспільства внаслідок розвитку незаконних мереж розповсюдження продукції; може бути джерелом фінансування організованої злочинності та терористичних організацій; становить загрозу для національної безпеки та гальмує економічний розвиток держави; має негативний вплив на імідж України на міжнародній арені, оскільки контрабандні тютюнові вироби, вироблені в Україні потрапляють і до країн-сусідів.

7. Встановлено, що основними кроками на шляху удосконалення регулювання ринку тютюнових виробів мають стати наступні: затвердження нової Стратегії протидії незаконному обігу тютюнових виробів; посилення інституційної спроможності контролюючих та правоохоронних органів, зокрема Бюро економічної безпеки, а також налагодження їх ефективної взаємодії; посилення відповідальності за незаконне виробництво та збут підакцизної продукції і уніфікація судової практики; Вирішення проблеми фейкових Duty free; запровадження автоматизованої системи контролю за обігом тютюнових виробів на основі унікального ідентифікатора (track&trace), відповідно до Директиви 2014/40/ЄС; посилення контролю за імпортом і обігом тютюнової сировини та обладнання для виготовлення сигарет; спрощення та систематизація процедури блокування каналів розповсюдження нелегальної

продукції через інтернет; росилення контролю за зберіганням та знищенням конфіскованої тютюнової сировини, тютюнових виробів та обладнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Imperial Tobacco: офіційний сайт компанії. URL: https://imperial-tobacco.com.ua/ (дата звернення: 02.10.2023).

2. NUMBEO. URL: http://surl.li/ojdqr (дата звернення: 05.12.2023).

3. Philip Morris International: Офіційний сайт компанії. URL: https://www.pmi.com/markets/ukraine/uk/about-us (дата звернення: 04.10.2023).

4. Tax policy handbook edited hy Parthasarathi Shome. Washington, D.C.: Tax Policy Division, Fiscal Affairs Department, International Monetary Fund, 1995. 336 p.

5. The Contribution of Customs to Economic Competitiveness. URL: http://surl.li/ojdtm (дата звернення: 25.09.2023).

6. WHO technical manual on tobacco tax policy and administration: Manual. World Health Organization, 2021. 343 P. URL: http://surl.li/ojduj (дата звернення: 15.04.2023).

7. Yll M., Nagip S. The Role of Customs in Budget Revenues and Economic Development in Kosovo. Pécs Journal of International and European Law, 2019/I-II, pp. 107-114.

8. Асоціація «Укртютюн»: офіційна сторінка. URL: https://ukrtyutyun.com/ (дата звернення: 18.06.2023).

9. Бабій І.В. Вплив факторів на забезпечення зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 114-118.

10. Баженова О., Демиденко Л. Митно-тарифні інструменти регулювання діяльності імпортерів тютюнових виробів та замінників тютюну. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2023. № 1(33). С. 66-74.

11. Безносько Н.С. Ринок тютюнових виробів України як об’єкт митного регулювання. *Розвиток митної справи України: захист національних інтересів та сприяння реформам:* матеріали студентського науково-практичного круглого столу, 25 травня 2023 р. Ірпінь: ДПУ, 2023. С. 13-17.

12. Боротьба з курінням: зобов'язання перед ЄС чи перед власними громадянами? URL: http://surl.li/ojdwk (дата звернення: 14.06.2023).

13. BAT Україна: Офіційний сайт компанії. URL: http://surl.li/ojehp (дата звернення: 02.12.2023).

14. Восьма доповідь про глобальну епідемію тютюнопаління 2021. URL: http://surl.li/ojdwv (дата звернення 14.06.2023).

15. Всесвітня організація охорони здоров'я: офіційний сайт. URL: https://www.who.int/home (дата звернення: 18.04.2023).

16. Головко М.П., Полупан В.В., Танцеров А.О. Митне регулювання: опорний конспект лекцій. Харків : ХДУХТ, 2018. 102 с.

17. Головньов С. Як Європа бореться з контрабандою українських сигарет. URL: http://surl.li/ojdxu (дата звернення 15.11.2020).

18. Голуб М. Контрабандний бізнес: як цигарки з України незаконно вивозять і продають у Польщі. URL: http://surl.li/ojdyf (дата звернення 15.05.2023).

19. Гребельник О.П. Митна справа: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2021. 400 с.

20. Гречишкіна О.О., Ковалев А.С. Податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.* 2014. № 8. С. 26-29.

21. Гуцул І., Крисовата К. Прагматизм митного регулювання споживчого ринку України. *Світ фінансів.* 2021. №1 (66). С. 237-248.

22. Державна митна служба України: офіційний сайт. URL: https://customs.gov.ua/ (дата звернення: 26.11.2023).

23. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 26.11.2023).

24. Десятнюк О. М., Сідляр В. В. Фіскальне регулювання споживчого ринку. *Світ фінансів.* 2020. Вип. 1 (62). С. 78-97.

25. Дубініна А.А., Сорокіна С.В., Зельніченко О.І. Митна справа: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2021. 320 с.

26. Експертиза та митне оформлення товарів: навчальний посібник / Мазаракі А.А. та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 368 с.

27. Європейська Бізнес Асоціація: офіційна сторінка. URL: https://eba.com.ua/member/dzhej-ty-interneshnl/ (дата звернення: 16.10.2023).

28. Імпортерам тютюну, промислових замінників тютюну та рідин для електронних сигарет. URL: http://surl.li/ojebq (дата звернення: 11.10.2023).

29. Інформаційний ресурс. URL: http://surl.li/ojebw (дата звернення: 15.11.2023).

30. Інформація про максимальні роздрібні ціни виробників та імпортерів підакцизних товарів (продукції). URL: https://tax.gov.ua/cigars (дата звернення: 15.11.2023).

31. Іщук С.О., Созанський Л.Й. Структурні зміни у товарному експорті України: ризики та перспективи для національної економіки. *Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю:* матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 березня 2020 р. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 179-183.

32. Контроль над тютюном. Короткий огляд для фахівців центрів громадського здоров'я. URL: http://surl.li/voyk (дата звернення: 14.06.2023).

33. Митний Кодекс України. URL: http://surl.li/vwcq (дата звернення: 23.09.2023).

34. Мицак О.В., Бублик Л.Я. Розвиток споживчого ринку як об'єкту державного регулювання. *Інвестиції: практика та досвід. Серія: Економічна наука.* 2017. № 18. С. 44-46.

35. Міненко М.А. Інструменти впливу на діяльність тютюнової промисловості України. Інтелект XXI. 2017. № 2. С. 124-132.

36. Навіщо Україні так багато тютюнових кіосків. URL: http://surl.li/ojedc (дата звернення: 18.04.2023).

37. Надходження до Держбюджету від тютюнового акцизу у 2021 році зросли завдяки ефективній політиці оподаткування. URL: http://surl.li/gvyxl (дата звернення: 18.04.2023).

38. НАЗК внесло дві провідні тютюнові компанії світу до переліку міжнародних спонсорів війни. URL: http://surl.li/kmznf (дата звернення: 18.11.2023).

39. Нелегальний ринок тютюнової продукції в умовах повномасштабної війни: виклики та загрози: дослідження Українського інституту майбутнього. URL: http://surl.li/ojeer (дата звернення: 02.12.2023).

40. Павлиш О. Тіньовий ринок тютюну дещо скоротився після рекордного показника – дослідження. URL: http://surl.li/ojeih (дата звернення: 09.06.2023).

41. Податковий кодекс України. URL: http://surl.li/hkqv (дата звернення: 28.11.2023).

42. Порядок проведення атестації виробництва спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів: затв. Наказом Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 29.02.1996 р. №85. URL: http://surl.li/ojeiz (дата звернення: 11.11.2023).

43. Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони здоров'я населення від шкідливого впливу тютюну: Закон України від 16.12.2021 р. № 1978-IX. URL: http://surl.li/oawme (дата звернення: 24.11.2023).

44. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження обігу підакцизних товарів, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння та посилення контролю за продажем таких товарів: Закон України від 02.12.2020 р. № 1019-IX. URL: http://surl.li/ojekp (дата звернення 29.11.2023).

45. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального: Закон України від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР. URL: http://surl.li/gvyxv (дата звернення: 28.11.2023).

46. Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності»: Постанова Кабінету Міністрів України від

03.10.2007 року №1185-2007-п. Відомості Верховної Ради України. URL: http://surl.li/bhmpq (дата звернення 28.10.2023).

47. Про Митний тариф України: Закон України від 19.10.2022 р. № 2697-IX. URL: http://surl.li/gvyxr (дата звернення: 28.04.2023).

48. Про оподаткування сигарет і тютюнових виробів для електричного нагрівання (ТВЕН): переваги дотримання чинного законодавства для сигарет та Закону № 466-IX для ТВЕН: аналітична записка. URL: http://surl.li/ojejy (дата звернення: 26.11.2023).

49. Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну від 15.03.2006 № 897_001. URL: http://surl.li/ojeld (дата звернення: 18.06.2023).

50. Ринок нелегальних тютюнових виробів в Україні зростає. URL: http://surl.li/ojelh (дата звернення: 14.09.2023).

51. Ринок тютюнових виробів: оцінка впливу зміни акцизів інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://surl.li/gvyxf (дата звернення 15.04.2023).

52. Скинути пута: що гальмує розвиток легального тютюнового ринку та хто його має врятувати. URL: http://surl.li/ojfer (дата звернення: 08.10.2023).

53. Скільки грошей українці витрачають на сигарети на рік – дослідження. URL: http://surl.li/ojffc (дата звернення: 15.06.2023).

54. Скляренко Н. Тут курять: чим живе тютюновий ринок України у 2020 РБК-Україна. URL: http://surl.li/cetfv (дата звернення: 22.10.2023).

55. Скрипник С.В., Процевят О.С., Воронова О.В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство.* 2022. № 38. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47.

56. Сочка К.А., Палінчак М.М. Митні платежі як фіскальний інструмент держави: тенденції та виклики поточного періоду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2023. Вип. 48. С. 65-72.

57. Сторожук О.В., Свириденко Г.М. Митно-тарифне регулювання як фактор забезпечення зовнішньо-економічної безпеки держави в умовах

євроінтеграції. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 94-98.

58. Тищенко В.Ф., Баєва А.О. Незаконне переміщення через митний кордон України та торгівля тютюнових виробів. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці:* матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 07 грудня 2021 р. Київ: ДУІТ, ХНУРЕ, 2021. С. 378-380.

59. ТОП-10 податкових змін і новацій 2023 року – ДПС. URL: http://surl.li/ojfga (дата звернення: 21.10.2023).

60. Тютюнові вироби для електричного нагрівання та їхній вплив на здоров'я. URL: http://surl.li/ojfia (дата звернення: 29.05.2023).

61. Тютюнові компанії. URL: http://surl.li/ojgac (дата звернення: 21.10.2023).

62. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 21.03.2014 № 984_011. URL: http://surl.li/hwks (дата звернення: 16.06.2023).

63. Ціни на сигарети підскочать, а на алкоголь – ні: на скільки подорожчає пачка в 2024 році. URL: http://surl.li/ojfgu (дата звернення: 16.11.2023).

64. Чорна Т., Сагайдак І. Інгредієнти тютюнових виробів: інформування споживачів. *Товари·і·ринки.* 2022. 43(3). С. 117-134. https://doi.org/10.31617/2.2022(43)10

65. Шевченко А.О., Чорна Т.М. Контрабанда тютюнових виробів та алкогольних напоїв як фактор економічної дестабілізації держави. *Економічні перспективи підприємництва:* зб. матерілів V міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 лютого 2022 р. Ірпінь: ДПУ, 2022. С. 120-122.

66. Щорічні збитки України від куріння становлять 3 мільярди доларів. URL: http://surl.li/ojfhl (дата звернення: 18.06.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Ставки акцизного податку на тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Одиниця виміру	Ставки податку
2401	Тютюнова сировина Тютюнові відходи	гривень за 1 кілограм (нетто)*	2836,08
2402 10 00 00	Сигари, включаючи сигари з відрізаними кінцями, з вмістом тютюну	гривень за 1 кілограм (нетто)*	2836,08
2402 10 00 90	Сигарили, включаючи сигарили з відрізаними кінцями, з вмістом тютюну	гривень за 1000 штук	2257,4
2402 20 90 10	Сигарети без фільтра, цигарки	гривень за 1000 штук	2257,4
2402 20 90 20	Сигарети з фільтром	гривень за 1000 штук	2257,4
2403 (крім 2403 99 90 10 – тютюновмісні вироби для електричного нагрівання (ТВЕН) за допомогою підігрівача з електронним управлінням)	Тютюн та замінники тютюну, інші, промислового виробництва; тютюн «гомогенізований» або «відновлений»; тютюнові екстракти та есенції	гривень за 1 кілограм (нетто)*	2836,08

*вагою нетто вважається вага товару (продукції) без урахування ваги будь-якої тари чи упаковки

Ставки акцизного податку на сигарети та цигарки, сигарили

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Одиниця виміру	Ставки податку
2402 20 90 10	Сигарети без фільтра, цигарки	відсотків	12
2402 20 90 20	Сигарети з фільтром	відсотків	12
2402 10 00 90	Сигарили, включаючи сигарили з відрізаними кінцями, з вмістом тютюну	відсотків	12

Додаток Б

Мінімальне акцизне податкове зобов'язання із сплати акцизного податку з тютюнових виробів

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Одиниця виміру	Ставка податку
2402 20 90 10	Сигарети без фільтра, цигарки	гривень за 1000 штук	3019,85
2402 20 90 20	Сигарети з фільтром	гривень за 1000 штук	3019,85
2402 10 00 90	Сигарили, включаючи сигарили з відрізаними кінцями, з вмістом тютюну	гривень за 1000 штук	3019,85, але не менше 2836,08 гривень за 1 кг нетто

Мінімальне акцизне податкове зобов'язання із сплати акцизного податку з рідин, що використовуються в електронних сигаретах

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Одиниця виміру	Ставка податку
3824 99 96 20	Сигарети без фільтра, цигарки	гривень за 1 л	10000

Додаток В

Група 24

Тютюн і промислові замінники тютюну; продукти, з вмістом або без вмісту нікотину, призначені для вдихання без горіння; інші нікотиновмісні продукти, призначені для забезпечення надходження нікотину в тіло людини

Примітки:

1. Ця група не включає лікарські сигарети (група 30).

2. Будь-які продукти, що можуть класифікуватися як у товарній позиції 2404, так і в будь-якій іншій товарній позиції цієї групи, повинні класифікуватися у товарній позиції 2404.

3. У товарній позиції 2404 словосполучення «вдихання без горіння» означає вдихання продукту у процесі його нагрівання або іншими способами, без горіння.

Примітка до підпозиції:

1. У підпозиції 2403 11 термін «тютюн для кальяна» означає тютюн, призначений для куріння за допомогою кальяна, що складається з суміші тютюну та гліцерину, з вмістом або без вмісту ароматичних масел і екстрактів, меляси або цукру, який має або не має фруктового аромату. Проте продукти, що не містять тютюн, призначені для куріння за допомогою кальяна, виключаються з цієї підпозиції.

Класифікація тютюнових виробів та ставки ввізного мита

Код	Назва	Ставки мита, %			Додаткові ОВО
		преференційна	пільгова	повна	
2401	Тютюнова сировина; тютюнові відходи:				
240110	- тютюн з невідділеною середньою жилкою:				
2401103500	- - світлий тіньового сушіння		1	1	-
2401106000	- - тютюн типу Орієнталь сонячного сушіння		1	1	-
2401107000	- - тютюн темний тіньового сушіння		1	1	-
2401108500	- - тютюн теплового сушіння		1	1	-
2401109500	- - інший		1	1	-
2401 20	- тютюн з частково або повністю відділеною середньою жилкою:				
2401203500	- - тютюн світлий тіньового сушіння		1	1	-
2401206000	- - тютюн типу Орієнталь сонячного сушіння		1	1	-
2401207000	- - тютюн темний тіньового сушіння		1	1	-
2401208500	- - тютюн теплового сушіння		1	1	-
2401209500	- - інший		1	1	-
2401300000	- тютюнові відходи		1	1	-
2402	Сигари, сигари з відрізаними кінцями, сигарили та сигарети, цигарки, з тютюном або його замінниками:				
2402100010	- -сигари		10	10	тис. шт
2402100090	- - сигарили		10	10	тис. шт
240220	- сигарети, цигарки з вмістом тютюну:				
2402201000	- - з вмістом гвоздики		1,5 євро за 1000 шт	1,5 євро за 1000 шт	тис. шт
24022090	- - інші:				
2402209010	- - - сигарети без фільтра, цигарки		1,5 євро за 1000 шт	1,5 євро за 1000 шт	тис. шт
2402209020	- - - сигарети з фільтром		1,5 євро за 1000	1,5 євро за 1000	тис. шт

			шт	шт	
2402900000	- інші		20	20	-
2403	Інший тютюн промислового виробництва та замінники тютюну промислового виробництва; «гомогенізований» або «відновлений» тютюн; тютюнові екстракти та есенції:				
	- тютюн для куріння, з вмістом або без вмісту замінників тютюну у будь-якій пропорції:				
2403110000	- - тютюн для кальяна, зазначений в примітці 1 до цієї групи		20	20	-
240319	- - інший:				
2403191000	- - - у первинних упаковках масою нетто не більш як 500 г		20	20	-
2403199000	- - - інший		20	20	-
	- інші:				
2403910000	- - «гомогенізований» або «відновлений» тютюн		1,8 євро за 1 кг	1,8 євро за 1 кг	-
240399	- - інші:				
2403991000	- - - жувальний і нюхальний тютюн		1,8 євро за 1 кг	1,8 євро за 1 кг	-
2403999000	- - - інший		1,8 євро за 1 кг	1,8 євро за 1 кг	-
2404	Продукти, що містять тютюн, відновлений тютюн, нікотин, замінники тютюну або нікотину, призначені для вдихання без горіння; інші нікотиновмісні продукти, призначені для забезпечення надходження нікотину в тіло людини:				
	- продукти, призначені для вдихання без горіння:				
24041100	- - з вмістом тютюну або відновленого тютюну:				
2404110010	- - - тютюновмісні вироби для електричного нагрівання (ТВЕН) за допомогою підігрівача з електронним управлінням		1,8 євро за 1 кг	1,8 євро за 1 кг	-
2404110090	- - - інші		1,8 євро за 1 кг	1,8 євро за 1 кг	-
24041200	- - інші, з вмістом нікотину				
2404120010	- - - рідини, що використовуються в електронних сигаретах, що містяться, зокрема в картриджах, заправних контейнерах та інших ємностях		3	3	л
2404120090	- - - інші		0	0	-
240419	- - інші				
2404191000	- - - з вмістом замінників тютюну		1,8 євро за 1 кг	1,8 євро за 1 кг	-
24041990	- - - інші				
2404199010	- - - рідини, що використовуються в електронних сигаретах, що містяться зокрема в картриджах, заправних контейнерах та інших ємностях		3	3	л
2404199090	- - - - інші		0	0	-
	- інші				
240491	- - для орального застосування				
2404911000	- - - продукти, що містять нікотин, призначені для сприяння припиненню вживання тютюну				
2404919000	- - - інші		1,8 євро за 1 кг	1,8 євро за 1 кг	-
2404920000	- - для трансдермального застосування		0	0	-
2404990000	- - інші		0	0	-